

Henkinen väkivalta ero- ja huoltajuusriidoissa

Iida Rekunen

2019 Laurea ammattikorkeakoulu

Laurea-ammattikorkeakoulu

Henkinen väkivalta ero- ja huoltajuusriidoissa

Iida Rekunen
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Marraskuu 2019

lida Rekunen

Henkinen väkivalta ero- ja huoltajuusriidoissa

Vuosi 2019

Sivumäärä 41

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää sitä, millaisia kokemuksia henkistä väkivaltaa ero- ja huoltajuusriitoja kokeneilla on sekä henkisestä väkivallasta että muun muassa siitä, millä tavoin he olivat kokeneet tullessa kuulluiksi ja miten viranomaiset olivat suhtautuneet heidän kokemuksiinsa. Tutkimusongelmana oli se, miten henkinen väkivalta näyttäytyi ero- ja huoltajuusriitojen aikana, ja tutkimus suoritettiin kvantitatiivisella menetelmällä verkossa. Kohderyhmänä olivat ne henkilöt, jotka kävivät Nar-sistien uhrien tuki RY:n verkkosivuilla ja olivat halukkaita osallistumaan tutkimukseen.

Julkaisin tutkimuskyselyn SurveyMonkey-sivustolla, johon kuka tahansa henkistä väkivaltaa kokenut tai sivusta seurannut sai osallistua 8.4.-15.5.2019 välisenä aikana. Viiden viikon aikana tutkimukseen osallistui 182 vastaajaa, joista suurin osa kertoi myös omista kokemuksistaan henkisen väkivallan uhrina. Tärkeimpiä johtopäätöksiä olivat esimerkiksi se, että viranomaisten tapa kohdella henkisen väkivallan uhreja vaihtelivat laidasta laitaan, ja että tietämystä henkisen väkivallan ilmiöistä on syytä lisätä eri viranomaisten osaamiseen. Opinnäytetyön tuloksia voidaan käyttää esimerkiksi osoittamaan se, että kaikki henkistä väkivaltaa eivät koe tulevansa kuulluiksi ja että aihetta olisi syytä tutkia enemmänkin.

Asiasanat: Henkinen väkivalta, avoero, avioero, huoltajuusriidat, parisuhdekonfliktit

Iida Rekunen

Mental violence during divorces, break-ups and custody disputes

Year	2019	Pages	41

This thesis is about researching mental abuse and how it can occur during custody disputes and break-ups. Situations, in which interviewees / subjects (ehkä voisit jättää näistä toisen pois) have dealt with different kind of authorities, will be brought up with analyses of whether they thought they were - or were not - heard and taken seriously.

The research, represented in this thesis, was implemented in association with Narsistien uhrien tuki RY, which offers support and help for anyone dealing with narcissistic people or mental abuse in their lives. This thesis aims to bring up new information for anyone seeking for help for their problems or professionals co-operating with this very union.

The research was published in SurveyMonkey.com between 8 April and 15 May, 2019. During that period there were 182 replies, most of them explaining what they have been through when experiencing mental abuse. The most important result is that there are huge differences between different authorities recognising mental abuse; there are cases of / people /dealing with police, social workers and health care professionals. In certain cases it didn't matter which one of those three authorities the customer had dealt with, and it made me wonder, if recognising mental abuse is rather a matter of personality than a matter of professionalism and competence.

Keywords: Mental violence, divorces, break-ups, custody disputes

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Henkinen väkivalta	7
2.1	Henkisen väkivallan juurisyyt	8
2.2	Henkinen väkivalta psykiatrisessa kontekstissa	9
2.3	Henkinen väkivalta juridisessa kontekstissa	10
2.4	Henkinen väkivalta yhteiskunnallisessa kontekstissa	10
2.5	Parisuhdeväkivalta Suomessa	11
2.5.1	Tukipalvelut väkivallan uhreille	12
3	Ero- ja huoltajuusriidat	13
3.1	Huoltajuusriidat ja henkinen väkivalta	14
3.1.1	Eri lakien soveltaminen väkivaltatilanteissa huoltajuusriitojen aikana	17
3.2	Eron jälkeinen parisuhdeväkivalta	18
4	Tutkimuksen toteuttaminen	18
4.1	Tutkimustapa	18
4.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	20
4.3	Aineiston käsittely	20
5	Tulosten esittely	22
5.1	Vastaaajien kokemukset henkisestä väkivallasta	22
5.2	Vastaaajien kokemukset avun saamisesta viranomaistahoilla	23
5.3	Viranomaisten suhtautuminen henkiseen väkivaltaan	24
5.4	Keinot, joilla viranomaiset voisivat tunnistaa henkisen väkivallan nykyistä paremmin	25
6	Johtopäätökset	27
6.1	Viranomaisten kyvyssä tunnistaa henkinen väkivalta on vaihtelua	27
6.2	Henkisestä väkivallasta halutaan puhua	28
7	Pohdinta	28
7.1	Henkisen väkivallan tunnistaminen - ammattitaito- vai persoonallisuuskysymys?	29
7.2	Henkisen väkivallan tunnistaminen sosiaalialan ammattilaisena	31
7.3	Henkinen väkivalta mediassa	33
	Lähteet	36
	Kuviot	38
	Liitteet	39
	Liite 1: Kutsu kyselytutkimukseen	40
	Liite 2: Tutkimuskysymykset	40

1 Johdanto

Henkisestä väkivallasta on alettu puhua lisääntyvässä määrin viime vuosien aikana; julkista keskustelua on syntynyt esimerkiksi narsismi- käsitteen tullessa uutisotsikoihin ja julkisuutta saaneen työpaikkakiusaamistapauksen päädyttyä tuomioistuimeen, jossa ensimmäistä kertaa annettiin tuomio henkisen vamman aiheuttamisesta. Tässä opinnäytetyössä pohdin seuraavaa tutkimusongelmaa: Miten henkinen väkivalta näyttäytyy ero- ja huoltajuusriidoissa?

Julkaisin kyselyn opinnäytetyöhöni liittyen Narsistien uhrien tuki ry:n verkkosivuilla keväällä 2019 tehden heidän kanssaan yhteistyötä. Tulen myös julkaisemaan opinnäytetyöni heidän sivustollaan, jossa on myös aiempia, samaan aihepiiriin liittyviä opinnäytetöitä ja muita tieteellisiä julkaisuja. Yhdistys on perustettu vuonna 2004 auttamaan ja tukemaan narsistien uhreja eri tavoin, muun muassa vertaistukiryhmien, puhelinpäivystyksen ja keskustelufoorumin avulla. (Narsistien uhrien tuki RY:n verkkosivut, viitattu 5.11.2019).

Olen työskennellyt vuosien ajan narsistien uhrien vertaistukihenkilönä, ja lukenut lukemattomia eri teoksia aiheeseen liittyen. Tukihenkilönä ollessani olen kuullut lukemattomia eri tarinoita siitä, miten apua etsineet ovat kokeneet, etteivät viranomaiset ole kyenneet näkemään heidän kokemaansa narsismia tai henkistä väkivaltaa. Korostan, että on erittäin tärkeää tiedostaa, että narsismi on vakava persoonallisuushäiriö, eikä henkinen väkivalta ole läheskään aina merkki siitä, että sitä harjoittava olisi narsisti. On oltava erittäin tarkka siitä, missä yhteydessä henkinen väkivalta ja narsismi ylipäättään mainitaan samassa yhteydessä. Narsismiin en tässä opinnäytetyössä pureudu sen kummemmin kuin siinä mielessä, että se saattaa olla joissain henkisen väkivallan tapauksissa taustatekijänä. On muistettava, että kuka tahansa meistä voi harjoittaa henkistä väkivaltaa, vaikka taustalla ei olisikaan minkäänlaisia mielen-terveyden häiriöitä.

Henkistä väkivaltaa on tutkittu aiemminkin esimerkiksi työpaikkakiusaamisen osalta, mutta viranomaisten kykyä henkisen väkivallan tunnistamiseen ei. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda henkistä väkivaltaa yhä selvemmin esille kokijan näkökulmasta sekä siitä, miten vaativaa sen tunnistaminen voi olla. Pohdin sitä, miksi henkistä väkivaltaa ei tunnisteta, miksi erot eri viranomaistahojen välillä ovat niinkin suuria ja muun muassa sitä, onko henkisen väkivallan tunnistaminen ammattitaito- vai esimerkiksi persoonallisuus- tai asennekysymys. Toissijaisesti toivon tutkimuksen tuovan lisää tietoa aiheesta niin työelämän toimijoille kuin muutoin aiheesta kiinnostuneille.

2 Henkinen väkivalta

Henkinen väkivalta on Mielenterveysseuran (viitattu 30.5.2019) mukaan väkivaltaa, joka toteutuu ei-fyysisessä muodossa. Henkinen väkivalta voi olla esimerkiksi välinpitämättömyyttä kohtelua, haukkumista, fyysisellä väkivallalla uhkaamista tai pelottelua. Mielenterveystalo (viitattu 30.5.2019) kuvailee henkistä väkivaltaa nöyryyttävänä kohteluna, kuten esimerkiksi syyttelynä, arvosteluna tai aliarvioimisena, haukkumisena tai nimittelynä, loukkaamisena, välinpitämättömänä kohteluna, välinpitämättömyytenä väkivallan uhrin tunteita kohtaan, kunnioituksen puutteena uhrin oikeuteen saada tasa-arvoista kohtelua sekä pyrkimyksinä hallita esimerkiksi uhkailun, kiristämisen tai pelottelun tavoin.

Henkisen väkivallan tekijä saattaa Mielenterveysseuran (viitattu 14.10.2019) mukaan muun muassa kohdella hänen ja uhrin yhteisiä lapsia ilkeästi saadakseen uhrin tekemään jonkin tietyn asian haluamallaan tavalla. Henkinen väkivalta voi ilmetä myös tarkkailuna tai toiminnan rajoittamisena; tekijä saattaa odottaa uhrin olevan velvollinen kertomaan kaikista menemisistään ja tekemisistään, eikä anna uhrille päätäntävaltaa omiin asioihinsa. Henkinen väkivalta voi ilmetä myös tekijän vaatimuksina uhria kohtaan niin, että uhrin on toimittava tekijän haluamalla tavalla välttääkseen väkivallan, tai muun muassa eristämisenä, jossa tekijä pyrkii estämään uhrilta muun muassa ihmissuhteet.

Klemin (2006) mukaan keskeisimpiä piirteitä henkisessä väkivallassa on vallan epätasainen jakautuminen osapuolien välillä; kiusaamisen kohteena oleva tuntee olevansa kyvytön puolustamaan itseään. Henkisen väkivallan tunnusmerkit täyttyvät myös, mikäli kiusaaminen on toistuvaa ja pitkäkestoista; Klemi tuo esille tutkimuksen, jonka mukaan kiusaamisen uhreja ovat henkilöt, jotka kokevat tulleen kiusatuksi vähintään puolen vuoden ajan ja kun kiusaamista on tapahtunut vähintään kerran viikossa. Henkinen väkivalta ilmenee henkilöiden välisessä vuorovaikutuksessa viestinnällisenä tekona, jolle tyypillistä on tarkoituksellisuus, tietoisuus ja tulkinnallinen viitekehys.

Klemin (2006) mukaan henkisen väkivallan oletetaan usein ilmenevän konfliktien yhteydessä, mutta henkinen väkivalta tulee käsittää laajemmassa kontekstissa; henkinen väkivalta ei tapahdu ainoastaan yksittäisten sanallisten hyökkäyksien kautta, vaan pitkäaikaisempana ilmiönä. Henkinen väkivalta voi ilmetä peiteltyinä väkivaltana, joka voi tulla ilmi esimerkiksi toisen henkilön alentamisena, negatiivisena leimaamisena, hylkäämisena tai kieltämisenä. Se voi tulla ilmi myös esimerkiksi jatkuvana toisen puheen keskeyttämisenä, jossa tarkoituksena on tehdä selväksi se, ettei puhuvan osapuolen mielipiteillä tai tunteilla ole väliä, tai vaikkapa valheellisena käyttäytymisenä. Henkistä väkivaltaa voidaan siis ilmaista avoimesti tai peiteltyä, suoraan tai epäsuorasti.

Klemi (2006) erottelee myös henkiselle väkivallalle tyypilliset suoran ja epäsuoran aggression, joista suora aggressio ilmenee henkilöiden kohdatessa kasvokkain ja epäsuora aggressio muiden ihmisten välityksellä. Epäsuora aggressio voi tarkoittaa esimerkiksi sosiaalista manipulointia tai ilkeiden juurujen levittämistä. Yksittäisessä vuorovaikutustilanteessa on tulkinnallisia viitekehyksiä, joiden puitteissa tulkitaan sitä, millainen merkitys tilanteessa esiintyvillä viesteillä on. Tulkintoja voidaan tehdä viestintätilanteen, siihen liittyvien odotuksien ja normien, viestijöiden välisen suhteen ja heidän rooliensa perusteella. Viestinnän intentio on merkittävässä asemassa. Mikäli henkilöiden välillä on peiteltyä henkistä väkivaltaa, tunnistaminen on hankalaa, koska se on luonteeltaan piilotettua.

Uhrin on myös Klemin (2006) mukaan usein käytännössä mahdotonta puolustautua, sillä konkreettisia asioita, kuten esimerkiksi uhkailua, ei siihen sisälly. Kun kiusaaminen on näkyvää, kiusaajan on myös helpompi väittää, että uhri on yliherkkä tai henkisesti epätasapainoinen. Myös esimerkiksi terveydenhuollon ja sosiaalialan ammattilaiset saattavat pitää henkistä väkivaltaa kokenutta apaattisena, saamattomana, tunteettomana tai esimerkiksi päihde-ongelmaisena, vaikka kyse olisikin henkisen väkivallan aiheuttamista traumaista.

2.1 Henkisen väkivallan juurisyyt

Henkistä väkivaltaa voidaan selittää Klemin (2006) mukaan vallan ja kontrollin tavoittelulla; henkistä väkivaltaa käyttävä haluaa kontrolloida, alistaa ja vähätellä toisen ihmisen käsitystä omasta itsestään sekä hänen tavastaan ajatella ja käyttäytyä. Henkisen väkivallan muiksi syiksi on määritelty esimerkiksi halu hallita ja rajoittaa toisen elämää sekä esimerkiksi mustasukkaisuus, jonka taustalla on epävarmuutta, epäilyjä, epäluottamusta sekä pelkoa toisen menettämisestä. Toisaalta henkistä väkivaltaa käyttävä voi kokea, että väkivallan kokijan itsenäisyys ja erillisuus on uhka; tutkimuksien mukaan henkinen väkivalta tuli ilmi erityisesti tilanteissa, joissa uhri joko suunnitteli päättävänsä suhteen tai oli tehnyt sen jo.

Henkinen väkivalta on usein liitoksissa perheväkivaltaan, ja puolison lisäksi muutkin perheenjäsenet saattavat kokea sitä. Hermansonin (2012) mukaan väkivalta-perheessä kasvanut lapsi usein uskoo, että kaikki ihmiset elävät väkivaltaisissa perheissä. Tällainen ajattelumalli on erittäin tuhoisa, koska lapsi omaksuu tuolloin herkästi itselleen samanlaisen, väkivaltaisen käytösmallin. Lapsi saattaa myös ajatella, että vanhempien toisiaan kohtaan harjoittama väkivalta on joko hänen itsensä tai väkivallan kohteen syy. Lapsessa kotona koettu väkivalta saattaa näkyä esimerkiksi keskittymiskyvyn heikkenemisenä ja kouluopiskelun vaikeutumisena. Lapsi saattaa myös esimerkiksi eristäytyä tai alkaa häiriköidä. Ennen kaikkea kokemukset saattavat aiheuttaa muutoksia aivoihin, muistiin tai itsetuntoon; kaltoinkohtelu ja lapsen hoidossa tapahtuvat laiminlyönnit aiheuttavat toistuvia, niin kutsuttuja mikrotraumoja, ja ennen pitkää muutoksia muun muassa aivojen välittäjäaineiden kemiassa.

Mielenterveysseuran (viitattu 23.6.2019) mukaan henkinen väkivalta voi aiheuttaa ja usein myös aiheuttaakin psyykkisiä seurauksia. Klemmin (2006) mukaan seurauksia tulee, mikäli henkinen väkivalta kestäisikin suhteellisen vähän aikaa, ja tällaisen väkivallan uhreiksi joutuneet kokevat usein pelkoa väkivallan tekijöitä kohtaan, ahdistusta sekä esimerkiksi arvottomuuden ja syyllisyyden tunteita. Henkinen väkivalta voi myös vahingoittaa esimerkiksi itse- ja omanarvontuntoa sekä aiheuttaa masennusta. Henkistä väkivaltaa ei aina mielletä varsinaisesti väkivallaksi, ja kyseisestä väkivallan muodosta puhutaankin eräänlaisena piiloväkivaltana, joka kaihertaa uhria sisältäpäin eikä jätä ulkoisia, tunnistettavia merkkejä, kuten esimerkiksi mustelmia tai haavoja.

Mielenterveysseura (viitattu 30.5.2019) erottelee verkkosivuillaan myös tilanteita, jotka saattavat vaikuttaa henkiseltä väkivallalta, mutta eivät kuitenkaan ole sitä; ihmiset saattavat käyttäytyä toisiaan kohtaan siten, että toinen kokee sen loukkaavana ilman, että tällä käytöksellä on ollut tarkoitus vahingoittaa toista. Toisaalta tulkinnanvarainenkin, mutta silti asiaton käytös voi olla tahallista, ja kyse on henkisestä väkivallasta, mikäli käytös on toistuvaa. Henkisen väkivallan tekijä ei välttämättä koe syyllisyydentunteita tai huomioi toisten ihmisten mielipiteitä tai tunteita. Henkisen väkivallan tekijä saattaa myös käyttäytyä miellyttävällä tavalla muita ihmisiä kohtaan, jolloin uhrin kertomusta saattaa olla vaikea uskoa.

Nettiturvakodin verkkosivujen (viitattu 23.6.2019) mukaan henkistä väkivaltaa voi olla erityisen haastavaa tunnistaa, koska yleensä se alkaa pikkuhiljaa ja saattaa olla luonteeltaan alkuun vähäeleistä ja hienovaraista. Kuten fyysisellä väkivallalla, myös henkisellä väkivallalla on taipumusta pahentua vähitellen, jolloin sitä kokeva pitää tilannetta jo normaalina eikä huomaa tilanteen pahenemista. Toisaalta kokija voi syyttää myös itseään siitä, että häntä kohdellaan väkivaltaisesti. Riidan voidaan katsoa muuttuvan väkivallaksi silloin, kun sitä kokeva ei enää uskalla kertoa mielipidettään pelkäämättä puolison reaktiota. Niin kutsutut normaalit konfliktit voidaan tunnistaa siitä, että niiden aikana osapuolet voivat kertoa mielipiteensä vapaasti ilman pelkoa siitä, mitä kertomisesta saattaisi seurata.

2.2 Henkinen väkivalta psykiatrisessa kontekstissa

Henkisen väkivallan käytölle on usein etsitty selityksiä myös psykiatrisista sairauksista ja henkistä väkivaltaa käyttävän elinympäristöstä. Monet psykiatriset sairaudet, kuten esimerkiksi impulssikontrollin häiriöt, voivatkin Lönnqvistin (2019) mukaan aiheuttaa niin kutsuttua räjähtelevää tai hyökkäävää käyttäytymistä muita ihmisiä kohtaan. Toisaalta kaikki henkistä väkivaltaa käyttävät eivät myöskään aina kärsi esimerkiksi psykiatrisista häiriöistä. Esimerkiksi Hermansonin (2012) mukaan väkivaltaisen käytöksen taustalla on usein opittu käytösmalli; väkivaltaa käyttävät eivät esimerkiksi välttämättä osaa käsitellä ahdistavia asioita sanallisesti, ja tilanne ratkaistaan fyysisen väkivallan keinoin.

Huttusen (2018) mukaan myös monet persoonallisuushäiriöt saattavat altistaa muista piittamattomalle tai esimerkiksi aggressiiviselle käytökselle; etenkin epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö lisää riskiä väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Myös muut psykiatriset sairaudet, kuten esimerkiksi skitsofrenia ja siihen liitettyä alkoholismi voivat Tiihosen (2004) mukaan aiheuttaa väkivaltaista käytöstä 25 kertaa useammin kuin terveellä verrokkiryhmällä.

2.3 Henkinen väkivalta juridisessa kontekstissa

Henkinen väkivalta on juridisessa kontekstissa useimmiten kunnianloukkausrikos, jolla tarkoitetaan tilannetta, jossa joku esittää jostakusta toisesta henkilöstä valheellista tietoa tai vihauksia siten, että teolla aiheutetaan vahinkoa, kärsimystä tai halveksuntaa. Rikoslaisia ei tunneta ”henkistä pahoinpitelyä”, mutta henkinen pahoinpitely voi siitä huolimatta täyttää kunnianloukkauksen kriteerit. (Minilex, viitattu 4.7.2019).

Mielosen (2011) mukaan uhrin epäilevät usein näytön riittävyttä henkisessä väkivallassa, tai he saattavat olla jo niin uuvuksissa pitkään jatkuneen väkivallan jälkeen, etteivät enää jaksa hakea apua. Toisaalta henkinen väkivalta voi usein näkyä piilorikollisuutena, jolloin viranomaisten keinot siihen puuttumiseen ovat vähäiset. Mediassa käyty keskustelu aiheen tiimoilta myös hämmentää tilannetta entisestään, koska sen seurauksena välittyy mielikuva siitä, että esimerkiksi koulukiusaamisella tarkoitetaan suoraan raakoja väkivallan tekoja ja kiusaajat ovat henkisesti häiriintyneitä, jolloin esimerkiksi lapset eivät tunnista niin sanottua todellista kiusaamista, jota voi olla esimerkiksi nimittely ja kaveriporukan ulkopuolelle jättäminen, jota voi tehdä lähes kuka tahansa vailla henkisiä häiriöitä.

Laissa määritellään Mielosen (2011) mukaan pahoinpitelyksi se, että toiselle aiheutetaan psyykinen vamma tekemättä ruumiillista väkivaltaa. Henkisen väkivallan uhrin saattavat oireilla psyykkisesti tai psykosomaattisesti, jolloin henkistä väkivaltaa voidaan arvioida pahoinpitelyä. Edellytyksenä kuitenkin on, että teko on ollut tahallinen, uhrin terveys vahingoittunut ja syy-yhteys teon ja terveyden vahingoittamisen välillä on osoitettu.

2.4 Henkinen väkivalta yhteiskunnallisessa kontekstissa

Henkisestä väkivallasta on alettu puhua yleisemmin vasta aivan viime vuosina; vuonna 2014 Uuden Suomen verkkojulkaisuun haastateltiin prosessioikeuden professori Matti Tolvasta, joka totesi tuolloin ilmi tulleen työpaikkakiusaamistapauksen olleen ensimmäinen tapaus koskaan, jossa henkisen vamman aiheuttamista käsitellään oikeudessa saakka (Uusi Suomi, 27.1.2014). Riita ratkesi lopulta vuonna 2018 korkeimmassa oikeudessa, jolloin tekijälle langetettiin sakkorangaistus (Uusi Suomi 13.6.2018).

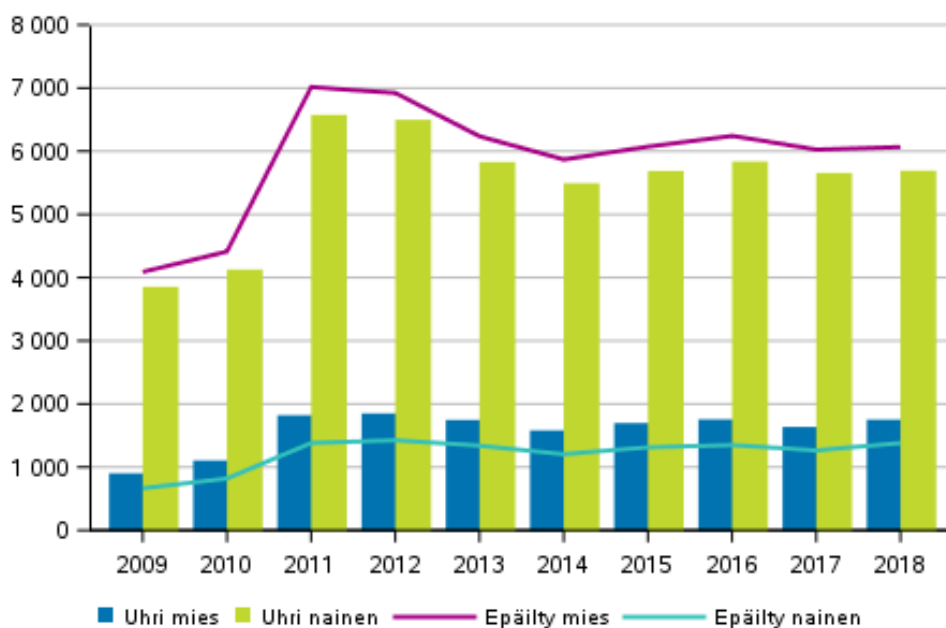
Euroopan Unionin perusoikeusviraston (2014) teettämä tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivaltaasta toi esiin tuloksia, joiden mukaan kaksi viidestä naisesta on kokenut jollain tasolla nykyisen tai entisen kumppanin tekemää henkistä väkivaltaa. Tuloksien perusteella ehdotettiin, että työnantajien ja ammattiliittojen olisi syytä harkita toimia, jotka lisäävät tietoisuutta henkisestä väkivallasta. Tuloksien perusteella myös vastuuhenkilöstöä tarvitaan, jotta henkisesti kontrolloivan kumppanin kanssa olevat työntekijät voisivat saada tarvittaessa apua.

Euroopan Unionin perusoikeusviraston (2014) tutkimuksessa painotettiin myös sitä, että poliisit ja muut asiaan kuuluvat viranomaiset tulisi myös kouluttaa tunnistamaan ja ymmärtämään, millaisia vaikutuksia henkisellä väkivallalla on uhreihin, ja tekijöille tarvitaan myös heille kohdennettuja palveluja, joiden avulla voidaan puuttua heidän alistavaan käytökseensä.

Tuloksien perusteella ehdotettiin myös, että EU:n jäsenvaltioiden tulisi tarkastella omia lainsäädäntöjään, jotta voitaisiin arvioida, onko henkisen väkivallan muodot ja vaikutukset uhreihin otettu tarpeenmukaisesti huomioon, koska tutkimustuloksien mukaan henkinen väkivalta liittyy usein fyysiseen ja / tai seksuaaliseen parisuhdeväkivaltaan (Euroopan unionin perusoikeusvirasto, 2014).

2.5 Parisuhdeväkivalta Suomessa

Väkivalta on Suomessa Heiskasen ja Ruuskasen (2010) mukaan yleistä; noin 20% naisista on kokenut parisuhteissaan fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa tai sen uhkaa. Yleisimmin ilmenee fyysistä väkivaltaa, joskin henkinen väkivalta kietoutuu kyseiseen väkivallan muotoon usein. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2018 aikuisista perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa kokeneista uhriina oli nainen 76,5 prosentissa tapauksista.

Kuva 1: Vuonna 2018 perheväkivaltaa kokeneet, aikuiset uhrut. Lähde: Tilastokeskus.

Heiskasen ja Ruuskasen (2010) mukaan lähisuhdeväkivaltaan suhtaudutaan Suomessa kaksija-koisesti; toisaalta väkivalta tuomitaan, mutta toisaalta kulttuurillemme ominainen, korostettu yksityisyyden kunnioittaminen, estää puuttumasta tähän. Rikoslaisissa ei myöskään ole määritelty suoranaisesti lähisuhdeväkivaltaa rikokseksi, vaan näistä rikoksista tuomitaan Rikoslain sekä esimerkiksi seksuaalirikoslain rangaistuksien mukaan. Väkivaltaa kokeneet eivät edelleenkaan usein uskalla nostaa asiaa esille, eikä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten katsota osaavan puhua siitä. Nyt, yhdeksän vuotta myöhemmin, on hallitusohjelmaan kuitenkin lisätty naiseen kohdistuvan väkivallan vähentäminen (Valtioneuvosto 2019) ja muun muassa vainoamisesta on tullut rikos (Finlex 2014).

Heiskasen ja Ruuskasen (2010) tekemän tutkimuksen mukaan miehet olivat kokeneet nykyisessä parisuhteessaan yhtä usein väkivaltaa kuin naiset, joskin väkivallassa oli eroja. Naiset olivat kokeneet useammin liikkumisen estämistä, kiinni tarttumista ja esimerkiksi kuristamista siinä, missä miehet olivat kokeneet läimäisyjä ja kovilla esineillä heittämistä. He tuovat myös esille ulkomaisia tutkimuksia siitä, että väkivallasta aiheutuu naisille useammin vammoja, kuin miehille, vaikka parisuhdeväkivallan kokemuksia koettiin kummankin sukupuolen taholla yhtä paljon. Naisten tekemä väkivalta johtuu myös heidän mukaansa parisuhteen ongelmiin, ja sen kohteena ovat usein läheiset ihmiset. Se, että naiset eivät kohdistu väkivaltaa tuntemattomiin ihmisiin on kulttuurisesti opittu tapa, ja toisaalta fyysinen väkivalta saattaa olla asia, jonka katsotaan kuuluvan maskuliiniseen käyttäytymiseen.

2.5.1 Tukipalvelut väkivallan uhreille

Väkivallan uhreille alettiin kehittää konkreettisia tukipalveluja vasta 1990-luvulla, ja vaikka väkivallan muodoista puhutaan nykyään yhä enemmän, on uhrius vielä nykyaikanakin käsite, johon liitetään etenkin mediassa erilaisia harmejä, menetyksiä, kärsimyksiä ja epämukavuuksia. Uhriuden käsite on yleisestikin Suomessa edelleen vaikea aihe, ja tätä onkin selitetty muun muassa Suomen lähihistorialla, johon on liittynyt heikkouksien ja uhriuden kieltämistä ja kärsimyksistä vaikenemista. Empaattisen suhtautumisen sijaan uhriuteen ja kärsimykseen on suhtauduttu joko kärsimättömyydellä tai ne on kokonaan ohitettu. Uhriutta ei ole koskaan nähty Suomessa viattomana statuksena, koska sotien traumatisoimina suomalaiset eivät ole kyenneet käsittelemään liian tuskaisia muistoja tai asioita. Väkiä ei myöskään ole nähty ensisijaisena yhteiskunnallisena ongelmana, koska sotien jälkeisessä modernisaatiossa oli tärkeämpiä asioita pohdittavana, kuten esimerkiksi köyhyys, massamuutto ja päivähoitokysymykset. (Kotaniemi, 2013).

Kotaniemen (2013) mukaan palvelu- ja oikeusjärjestelmässä suhtaudutaan väkivallan uhriin edelleen siten, että väkivallan uhrilta odotetaan aktiivista sekä vahvaa toimijuutta siitä huolimatta, että väkivalta on traumatisoivaa, lamaannuttavaa sekä häpeää aiheuttavaa. Kumpikin edellämainituista järjestelmistä on rakennettu sillä tavoin, että uhrin on toimittava aktiivisesti ja omaehtoisesti apua saadakseen.

3 Ero- ja huoltajuusriidat

Ero- ja huoltajuusriidat syntyvät tilanteissa, joissa eroamispäätöksen tehneen pariskunnan osapuolet eivät kykene käsittelemään erotilannetta. Ruismäen (2018) mukaan lapsen asioista sopiminen erotilanteissa voi olla vaikeaa, koska yhteiset lapset ja erotilanne muodostavat suuren kokonaisuuden, joka sisältää paljon neuvoteltavia asioita. Ruismäki esittelee kaavion, joka pitää sisällään viisi eri ulottuvuutta: 1. Psykologisen meta-vaikeuden, jossa tulee haudata jotakin mennyttä ja synnyttää uutta samaan aikaan, 2. Kulttuurisen ja sosiaalisen ulottuvuuden, jossa riitaisa ero on helpompi kuin sovinnollinen, 3. Emotionaalisen hankaluuden, joka pitää sisällään muun muassa eroon liittyvien tunnekuohujen hallinnan, 4. Hankalat kehitykset, jonka sisällä ovat ärsyttäväksi koettu entinen puoliso ja toisaalta lapselle rakas vanhempi ja 5. Konfliktinhallinnan vaikeuden, jossa tulisi osata tasapainoilla lukkiutuneiden vaatimusten ja lasten tarpeiden välillä.

Ruismäen (2018) mukaan erojen tulisi ihannetilanteissa olla mahdollisimman sopuisia, jotta yhteisillä lapsella tai lapsilla olisi mahdollisimman helppoa ja hyvää olla. Vanhempien välinen yhteistyö ja toistensa kunnioittaminen suojelevat lasta tai lapsia eroa seuraavilta kielteisiltä vaikutuksilta. Lapsi tai lapset tulisi pitää erossa vanhempien välisistä konflikteista.

Hilli (2018) käsittelee puolestaan ero- ja huoltajuusriitoja sosiaalityön näkökulmasta. Koska erotilanteihin sisältyviä huoltoriitoja ei enää tilastoida, on nykyistä määrää mahdotonta arvioida. Hän kuitenkin toteaa, että vielä vuonna 2013 oikeudessa käsiteltiin alle 1700 huoltoriitapapausta. Osa vanhemmista voi myös riidellä huoltajuudesta keskenään ilman, että siitä tulee tieto ulkopuolisille. Siten myöskään apua ei voida tarjota heille.

Hillin (2018) mukaan erotilanteissa perhe ei eroa, vaan muuttuu. Vanhempien suhde ei myöskään lopu toisiinsa, vaan jatkuu lapsivälitteisenä. Kahden aikuisen välinen, päättynyt suhde, nostaa miltei aina tunteita pintaan, jolloin entisen pariskunnan välinen suhde on helposti jännittynyt. Siitä huolimatta ero pitäisi voida purkaa yhdessä lasten arjen sujumiseksi. Huoltoriita voidaan puolestaan määritellä monimutkaiseksi, erilaisia vuorovaikutussuhteita sisältäväksi kokonaisuudeksi, joka tavallisesti muuttuu riitaprosessin aikana. Huoltoriitojen tiimoilta aktivoituvat monet eri alueet, kuten esimerkiksi vanhempien valta, syyllisyyden tunteet ja lapsen huolenpitoa koskevat kysymykset. Eri osapuolten välillä vallitseva erimielisyys on niin ikään tavallista, ja erotilanteisiin liittyy tyypillisesti epäröintiä ja harkintaa niin vanhemman, kuin lastenkin kannalta. Joskus pariskunnan osapuolet saattavat myös palata takaisin yhteen. Oikeuskäytännön silmissä eroavan pariskunnan osapuolten katsotaan kykenevän sekä harkintaan että lasten parhaan toteutumiseen, vaikka eroamisen ei yleensä katsota olevan rationaalisen päätöksenteon tulosta.

Hillin (2018) mukaan huoltoriitoja voidaan lähestyä myös konfliktien eri tasojen kautta. Korkeaksi konfliktiksi määritellään tilanne, jossa vanhempien välillä on lapsen huollosta syntynyt riita, jota käsitellään tuomioistuimessa. Pienemmäksi konfliktiksi kutsutaan esimerkiksi tapaus, jossa vanhempien välillä on ristiriitoja, mutta joista huolimatta he kykenevät silti toteuttamaan vanhemmuutta yhteistyössä ja sopimaan huoltoriitoja ilman oikeustoimia. Toisinaan vanhemmat kuitenkin saattavat riidellä vain saadakseen yksinhuoltajuuden ja jopa provosoivan konfliktia sen vuoksi. Konfliktien taustalla saattaa myös olla esimerkiksi toisen tai kummankin vanhemman mielenterveysongelmat, päihteet, väkivalta tai muu vastaava, huolimattomaksi vanhemmuudeksi katsottava tekijä, joka puolestaan vaikuttaa taas enemmän lapsen tilanteeseen. Kun huoltajuudesta päätetään, on tärkeää pohtia vanhempien välisen konfliktin tasoa ottaen myös huomioon tilanteen taustalla olevat asiat.

Huoltoriitoja voidaan Hillin (2018) mukaan lähestyä myös sosiaalisten ja oikeudellisten ilmiöiden kautta. Joskus kyseessä on niin kutsuttu eropatologisoitu huoltoriita, jossa toinen vanhempi haluaa tuhota toisen tarkoituksenaan ainoastaan kostaa. Tunnusomaisia piirteitä tällaisille huoltoriidoille ovat esimerkiksi hankaluus irroittautua entisestä kumppanista, toisen vanhemman syyttely ja mitätöinti sekä kummankin vanhemman eri asteella oleva huoltoeroprosessi. Huoltoriitoja eivät aiheuta mikään tietty, yhtenäinen ryhmä, vaan jokainen tapaus on yksilöllinen. Hilli tuo myös esille australialaistutkimuksen, jonka mukaan huoltoriidan yleisin

syy on toisen vanhemman huoli erityisesti alle kouluikäisen lapsen turvallisuudesta sekä hyvinvoinnista. Toinen yleinen tekijä on huoli entisen kumppanin uudesta puolisosta ja lapsen hahmottomuus toisen vanhemman tapaamiseen. Samassa tutkimuksessa kävi niin ikään ilmi, että monet vanhemmat olivat kokeneet, ettei poliisi tai lastensuojelu ollut puuttunut tällaisiin tilanteisiin riittävillä toimenpiteillä. Vuonna 2012 tehdystä tutkimuksesta oli todettu myös tuloksien perusteella, että vanhemmat odottavat viranomaisilta tietoa siitä, mikä heidän lapselleen olisi parasta, kun taas viranomaiset odottavat vanhempien ottavan vastuuta lapsen hyvinvoinnista. Toisaalta on myös tavallista, että vanhemmat hakevat yksin riitatilanteessa tukea viranomaisilta, joiden sanomisia vanhemmat kuuntelevat tarkkaan ja hyödyntävät niitä tarpeen mukaan omiin etuihinsa. Siten viranomaisten kannanotot voivat jopa yllyttää vanhempia riitelemään. Monet hakeutuvat palveluihin yksin, vaikka riitely on kahden ihmisen välinen asia.

Hilli (2018) huomauttaa myös, että lastensuojelulaki ei anna itsessään selkeää vastausta siihen, tuleeko huoltoriidan myötä tehdä lastensuojelullinen interventio. Lastensuojelun rooli on ristiriitainen, koska lastensuojelulta edellytetään riittävän varhain annettavaa tukea perheille sekä pyrkimystä perheessä ilmenneiden ongelmien ehkäisyyn, mutta toisaalta myös lasten oikeuden tasapainoiseen ja monipuoliseen kehittymiseen, turvalliseen kasvuympäristöön sekä erityiseen suojeluun. Lapsen vanhemmat ovat ensisijaisesti vastuussa lapsen kehityksestä. Toisaalta vuonna 2012 tehdyn kanadalaistutkimuksen mukaan työntekijöille ei aina ole täysin selvää, millaisia valtuuksia lastensuojelulla on huoltoriitaperheisiin nähden.

3.1 Huoltajuusriidat ja henkinen väkivalta

Teija Hautanen (2010) tutki väitöskirjassaan 158:a oikeuden päätöstä, joissa ratkaistiin huoltajuusriitoja. Näissä tapauksissa mukana oli ollut myös väkivaltaa. Huoltoriidoissa lähdetään aina siitä, että lapsen etu on ensimmäisellä sijalla. Hautanen toi esille muun muassa seikan, jonka mukaan viranomaiset pyrkivät joissakin tapauksissa jopa ohittamaan ilmi tulleen väkivallan. Klemin (2006) mukaan henkisen väkivallan määrittely voi olla haasteellista, mikäli sitä esiintyy läheisessä ihmissuhteessa, koska henkisen väkivallan kriteerit täyttävän toistuvuuden määrittäminen edellyttää sitä, että ilmenemismuodot lasketaan tapauskohtaisesti, vaikka henkinen väkivalta onkin sidoksissa kaikkeen puolisoiden välillä tapahtuvaan vuorovaikutukseen.

Heiskanen ja Ruuskanen (2010) huomasivat, että monet huoltajuusriidan aikaista väkivaltaa kokevat äidit kuvailivat ilmiötä aiemman parisuhdeväkivallan jatkumona. Suomessa on olemassa jaetun vanhemmuuden ideaali, jossa äidin ja isän aktiivista osallistumista lapsen elämään tavoitellaan eron jälkeenkin. Tarkoituksena on turvata lapsen suhteen säilyttäminen kumpaankin vanhempaansa, ja toisaalta tukea käsitystä niin kutsutusta hyvästä lapsuudesta, jossa ydinperheen niin kutsuttu tavallinen elämä on lapsen kannalta myönteistä. Tutkimuksien

mukaan osa äideistä kuitenkin kyseenalaistaa tällaisen ajattelutavan; heidän mielestään pelkkä biologinen side lapsen ja isän välillä ei ole riittävä peruste vanhemmuuden toteutumiseen, vaan vanhemmuuden tulisi rakentua esimerkiksi yhteisen toimijuuden ja turvallisuuden varaan.

Heiskasen ja Ruuskasen (2010) mukaan huoltajuusriidoissa pyritään pääsemään sopuun osapuolten välillä. Lähes poikkeuksetta parisuhdeväkivaltaan on kuitenkin suhtauduttu väheksyvästi, eikä sillä näytä olevan suurta painoarvoa lapsen huoltajuudesta päätettäessä. Vaikka vanhempi olisikin aktiivinen, sosiaalitoimen selvityksissä ei joko ole tartuttu väkivaltaväitteisiin tai sille ei ole annettu merkittävää painoarvoa.

Erityisesti tilanne, jossa väkivaltaa ei pystytä todentamaan konkreettisen tai objektiivisen näytön avulla, on Heiskasen ja Ruuskasen (2010) mukaan ongelmallinen, mikäli ainoa tapa osoittaa väkivaltaa on niin kutsutusti sana sanaa vastaan. Vanhempien välillä olevan riitaisuuden katsotaan tuolloin johtuvan erosta ja siitä nousseista tunteista, ja tilanteen rauhoittuvan ajan myötä. Sosiaaliviranomaisilla ja muilla viranomaisilla oleva tieto ja käsitykset väkivaltasta vaikuttavat ratkaisevasti väkivallan tunnistamisessa ja sen puheeksi ottamisessa.

Ero- ja huoltajuusriidoista syntyneiden erimielisyyksien tiimoilta pyritään Hautasen (2010) mukaan pääsääntöisesti siihen, että vanhempien kesken saataisiin aikaan sovinto. Tuomioistuineläitos ja sosiaalitoimi ovat keskeisiä, julkista valtaa edustavia viranomaisia huolto- ja tapaamisasioissa, joskin päätösvalta on ainoastaan tuomioistuineläitöksellä. Sosiaalitoimessa ei tehdä eikä voida tehdä päätöksiä lapsen huoltoon, asumiseen tai tapaamisoikeuksiin liittyen, joskin kunnallisella sosiaalitoimella on hyvinkin keskeinen asema neuvonnassa ja asiantuntevuudessa.

Sosiaalitoimen toimialaan kuuluu Hautasen (2010) mukaan muun muassa vahvistaa vanhempien tekemiä sopimuksia ja antaa tarpeen tullen neuvontaa ja sovitteluapua. Sosiaalitoimella on merkittävä rooli tuomioistuinten toimintaan liittyen myös riitaisissa tapauksissa, joissa on velvollisuus antaa oikeudelle asiantuntijalausunto tilanteesta. Mikäli oikeuteen viedään täytäntöönpanotapauksia, joissa on ilmennyt ongelmia esimerkiksi aiemmassa sopimuksessa tai oikeuden päätöksen toteuttamisessa, sosiaalitoimella on velvollisuus antaa niin kutsuttua täytäntöönpanosovittelua. Sosiaalitoimi voi myös itsenäisesti (ilman vanhempia) laittaa vireille yksityisoikeudellisen huoltoriidan tuomioistuimeen käyttäen puhevaltaansa.

Väkivaltatilanteissa, eli myös henkisen väkivallan tilanteissa, on Hautasen (2010) mukaan useita eri lakeja, joita sovelletaan huoltajuusriidoissa. Lapsenhuoltolaissa kielletään lapsen alistaminen, ruumiillinen kuritus tai muu loukkaaminen. Koska turvallisuutta korostetaan moninkertaisesti, voidaan ajatella, että minkäänlaista väkivaltaa ei pidetä lapsen elämässä hyväksyttävänä, mutta toisaalta laissa ei myöskään selkeästi määritellä, minkälainen väkivalta, kenen tekemänä tai kehen kohdistettu asettaisi lapsen turvallisuuden vaaraan. Toisaalta ei

myöskään ole selkeää, milloin esimerkiksi lapsen oikeus turvallisuuteen olisi tärkeämpää, kuin lapsen oikeus saada ylläpitää suhdetta kumpaankin vanhempaansa ja mitä vanhempien sovinnon tavoittelu merkitsee silloin, kun väkivalta vaikuttaa prosessin kulkuun.

Hautasen (2010) mukaan yhteishuollon tavoittelu edellyttää vanhemmilta hyvää yhteistyökykyä, jota väkivalta häiritsee. Toisaalta yhteishuollon tiimoilta on mahdollista, että väkivaltainen osapuoli jatkaa häirintää, kontrollointia ja uhkailua, eikä uhri pääse tilanteeseen, jossa ei tarvitsisi jatkuvasti olla tekemisissä väkivaltaa tehneen kanssa. Lapset saattavat myös joutua väkivallan kohteeksi tapaamisten aikana, ja kotona väkivaltaa nähneet saattavat altistua psyykkiselle stressille näissä tilanteissa.

Sovitteluprosessi voi Hautasen (2010) mukaan myös olla väkivaltaiselle osapuolelle tapa saada oma tahto läpi prosessin aikana, ja asianmukaisuuden varmistamiseksi edellytyksenä olisi, että kumpikin osapuoli olisi tasaveroisessa asemassa. On huomioitava, että väkivaltaa kokenut osapuoli on oppinut mukautumaan väkivallan tekijän käytökseen, eikä uskalla ilmaista mielipidettään. Tällöin vahvempi osapuoli voi vaikuttaa kyvykkäältä sovittelijalta viranomaisten silmissä. Huoltoriidat saattavat olla myös osa väkivallan kierrettä ja henkisen väkivallan käyttämistä. Ensi- ja turvakotien liitto on ehdottanut sovittelusta luopumista perheväkivaltilanteissa, koska se saattaa kaikkien edellämäinittujen haittojen lisäksi myös lisätä väkivallasta aiheutunutta traumaa. (Ensi- ja turvakotien liitto, viitattu 15.10.2019).

3.1.2 Eri lakien soveltaminen väkivaltilanteissa huoltajuseriöiden aikana

Hautanen (2010) tuo esille tulkinnan kolmesta eri planeetasta, jossa huoltajuseriöiden yhteydessä esitettyjä väkivaltaväitteitä käsitellään: Perheoikeuden, rikosoikeuden ja lastensuojelun lainsäädännön. Koska näitä prosesseja käsitellään näin monesta näkökulmasta, yksi ja sama perhe voi kokea hyvin ristiriitaista kohtelua eri viranomaisten ja ammattiauttajien taholta. Ensi- ja turvakotien liitossa seurattiin asiakkaina olleita äitejä lapsineen, ja heidän kokemuksiansa perusteella havaittiin muun muassa se, että monet näistä naisista eivät uskaltaneet rajoittaa olleenkaan entisen puolisonsa ja heidän yhteisten lastensa tapaamisia. Toisaalta ne naiset, jotka pyrkivät rajoittamaan tapaamisia, saivat kokea viranomaisten taholta vastustusta.

Hautasen (2010) mukaan viranomaisten suhtautuminen muuttuu väkivaltaisissa parisuhteissa eläneitä kohtaan kun ero- ja huoltajuseriöprosessit etenevät; suhteen ollessa vielä olemassa naisilta odotetaan eroa väkivaltaisesta puolisoista, mutta mikäli naiset eron jälkeen haluavatkin yksinhuoltajuuden, viranomaiset alkoivat kysellä heiltä, miksi he eivät halua tukea lastensa suhdetta isiinsä. Tuomioistuimissa saatettiin myös kieltäytyä käsittelemästä väkivaltaväitteitä, mikäli väkivalta ei suoraan ollut kohdistunut lapsiin, ja toisaalta äitien kuviteltiin keksivän väitteitä huoltajuseriöiden vuoksi.

3.2 Eron jälkeinen parisuhdeväkivalta

Heiskasen ja Ruuskasen (2010) mukaan parisuhteen ero ei takaa sitä, että parisuhdeväkivalta loppuisi myös; etenkin silloin, kun nainen haluaa erota väkivaltaisesta miehestä, eron hetkessä ilmenevä väkivalta on suhteellisen yleistä. Tilastokeskuksen vuosina 2010-2016 tekemän selvityksen mukaan viranomaisten tietoon tulleista väkivaltatapauksista noin viidennes on tapahtunut entisten puolisoitten välillä, ja eron jälkeistä väkivaltaa ilmenee tavallisimmin noin vuoden tai kahden kuluessa erosta; sen sijaan vuosia eron jälkeen kestänyt väkivalta on harvinaista.

Heiskanen ja Ruuskanen (2010) ovat tuoneet esille myös seikan, jonka mukaan eron jälkeen entinen ja väkivaltainen puoliso voi tahallaan häiritä äidin vanhemmuutta kostaakseen eroa; mikäli entisten kumppaneiden välillä on esimerkiksi huoltajuusriita, saattaa isä yrittää esittää äidin toimintaa huonoksi vanhemmuudeksi saadakseen etua oikeusprosessiin. Isä saattaa yrittää myös kohdistaa lapsen kautta äitiin kohdistuvaa väkivaltaa tai manipuloida lasta, jolloin lapsi saattaa esimerkiksi alkaa syyllistää äitiä erosta. Isä saattaa myös uhata tekevänsä lapselle jotakin paha tai uhata viedä tämän pois äidin luota, jolloin mies yrittää ylläpitää väkivaltaisen parisuhteen aikana muodostunutta valtasuhdetta.

Naisten miehiin kohdistama väkivalta eroaa Latun (2016) mukaan miesten tekemästä väkivallasta määrällisesti, laadullisesti sekä konteksteiltaan. Väkivallan katsotaan olevan naisiin liitettyjen normien vastaista siinä, missä miehille väkivalta voi olla yksi tapa todistella miehisyttään.

4 Tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimustapa

Käytin tutkimuksessa kvantitatiivista menetelmää, johon sisältyi myös kvalitatiivisia elementtejä. Tutkimukseni sisälsi kymmenen kysymystä, joista osa oli monivalintakysymyksiä ja osa avoimia kysymyksiä. Tutkimus toteutettiin verkossa SurveyMonkey-sivustolle rakennettuna, ja sinne johti linkki Narsistien uhrien tuki RY:n verkkosivuilta. Vastata sai kuka tahansa, joka koki joutuneensa henkisen väkivallan kohteeksi, ja lähdin siitä oletuksesta, että kaikki vastaajat todella olivat kokeneet henkistä väkivaltaa. Kysely oli avoinna 8.4.-15.5.2019.

Tutkimusongelmana oli, millaisia kokemuksia vastaajilla oli viranomaisten kyvystä tunnistaa henkinen väkivalta. Tutkimuskysymykset olivat seuraavia: 1. Miten henkinen väkivalta käytännössä tuli ilmi, 2. Kokivatko vastaajat saaneensa apua eri viranomaistahoilla ja 3. Mitä tulisi tehdä, jotta viranomaiset voisivat tunnistaa henkisen väkivallan nykyistä paremmin. Vastaajat saivat esittää halutessaan omia parannusehdotuksiaan riippumatta siitä, olivatko he itse tai

oliko joku heidän läheisensä kokenut, ettei ollut saanut riittävästi apua henkisen väkivallan kokemuksiinsa.

Annoin vastaajille mahdollisuuden käyttää myös kvalitatiivista menetelmää siten, että he voisivat halutessaan kertoa minulle kokemuksistaan myös sähköpostitse. Pyysin heitä kuitenkin vastaamaan mahdollisuuksien mukaan laatimiini kysymyksiin, jotta voisin käyttää heidän vastauksiaan opinnäytetyössäni. Sähköpostitse tulleita vastauksia ei kuitenkaan lopulta käytetty tutkimuksessa, sillä niitä ei voinut sisällyttää tutkimusdataan.

Kohderyhmä valikoitui sen perusteella, että kyselyyn vastaavat olivat mitä todennäköisemmin kokeneet henkistä väkivaltaa joko itse tai vastaavasti joku heidän ystävistään tai lähiomaisistaan oli saattanut joutua tällaisen kohteeksi. Narsistien uhrien tuki ry yhteistyökumppanina asetti osaltaan tiettyjä haasteita aiheen rajaamiselle, koska kuten aiemmin mainitsin, monet kokevat ”pelkän” henkisen väkivallan olevan peräisin narsismista. Kenenkään kokemuksia ei kuitenkaan pidä vähätellä tai mitätöidä, eikä yhdistyksen tuen piiriin pääseminen edellytä diagnooseja, joita on myös käytännössä mahdotonta saada. Nähdäkseni narsismi antaa ikään kuin kasvot henkiselle väkivallalle, ja siitä on helpompi puhua, kun uhrin kokemalle moninlaiselle ja vaikeasti selitettävälle ilmiölle on termi, jota on laajalti käytetty myös julkisissa yhteyksissä. Se on osaltaan helpottanut asian esilletuomista ja avun piiriin hakeutumista. Monet avun tarvitsijat myös kokevat, että mikäli he hakevat apua ”vain” henkiseen väkivaltaan, vievät he aikaa joltakin sellaiselta, joka on kärsinyt ”oikeasta” väkivallasta (Nettiturvakoti, viitattu 5.11.2019).

Kohderyhmän voisi kuvitella kuulostavan suppealta, mutta mielestäni se oli paras tapa tavoittaa heitä, jotka a.) olivat todennäköisesti kärsineet henkisestä väkivallasta, b.) olisivat todennäköisesti valmiita vastaamaan aiheeseen liittyvään kyselyyn ja c.) joilla olisi kokemusta myös avun hakemisesta. Halusin myös kunnioittaa väkivallasta kärsineiden yksityisyyttä, enkä siten edes yrittänyt tavoittaa esimerkiksi Naisten linjan kautta henkilöitä, joita tavata kasvokkain ja jotka olivat pääsemässä tai juuri päässeet pois väkivaltaisesta parisuhteesta. Sellaisessa tilanteessa olevien ihmisten haastattelemisen ei mielestäni tullut kysymykseenkään, koska vaikka hekin olivat tiedostaneet tilanteensa ja hakeneet apua, suurin osa heistä todennäköisesti halusi olla omissa rauhassaan.

Olin myös jo tiedustellut Ensi- ja turvakotien liitolta, Naisten linjalta ja Nollalinjalta mahdollisuutta toteuttaa verkkotutkimukseni heidän kauttaan, mutta he eivät joko löytäneet sivuiltaan paikkaa, jonne kysely voitaisiin sijoittaa tai heillä oli johdon linjaus, jonka mukaan yhteistyötä tehtäisiin vain esimerkiksi väitöskirjatutkijoiden kanssa. Niinpä Narsistien uhrien tuen verkkosivut olivat sekä sopiva että ainoa jäljellä oleva paikka, jossa varmasti kävisi ihmisiä, joilla oli kokemusta henkisestä väkivallasta ja jotka myös halusivat puhua siitä.

4.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Helsingin yliopisto (viitattu 20.11.2019) määrittelee hyvän tieteellisen käytännön lähtökohdat, joita ovat: 1. Tiedeyhteisön tunnustamat toimintatavat (rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyön tekemisessä, sen tuloksien tallentamisessa ja esittämisessä), 2. Muiden tutkijoiden tekemän työn ja saavutuksien huomioon ottaminen sekä niihin viittaaminen, 3. Tutkimuksen suunnitteleminen, toteuttaminen ja raportoiminen, 4. Tutkimuslupien hankinta sekä eettisen ennakoarvioinnin tekeminen sekä esimerkiksi 5. Eettisesti kestävien tiedonhankinnan, tutkimuksen ja arvioinnin menetelmien käyttäminen sekä avoimuus ja vastuullisuus niitä julkaistaessa. Heidän ohjeistuksensa liittyyneen ennemminkin pro gradu- tutkielmiin ja väitöskirjoihin, mutta yleiset tieteelliset käytännöt koskevat myös ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä.

Kiinnitin tarkasti huomiota siihen, että tutkimus toteutettaisiin eettisesti; kerroin selkeästi, mitä tahoa edustin, mitä tutkin ja miksi, mihin vastauksia käytettäisiin sekä sen, että vastaukset käsiteltäisiin luottamuksella. Anoin vastaajille mahdollisuuden jättää minkä tahansa tutkimukseen kuuluvan kysymyksen väliin, mikäli he eivät kokeneet haluavansa vastata. Laidin kysymykset niin, että ne eivät johdatelleet vastaajia. Kysely oli sijoitettu sivustolla niin, että sen huomasi helposti, mutta ei kuitenkaan ilmestynyt sivulla vierailevalle pop-upin tapaan. Tällainen olisi saattanut johtaa siihen, että apua hakemaan tullut olisi poistunut sivustolta, mikä ei suinkaan ollut tarkoitukseni.

Se, että työskentelen itsekin vapaaehtoisena kyseisen yhdistyksen hyväksi, asetti vähemmän eturistiriitoja, kuin olisin kuvitellut. Toimittajataustani ansiosta pystyin käsittelemään itselleni henkilökohtaisesti tärkeitä asioita puolueettomasti ja ottamaan monenlaisia eri mielipiteitä huomioon. Omat asenteet eivät saaneet näkyä toimittajan työssä, vaan ikäviäkin asioita tuli osata käsitellä neutraalisti. Siten pystyin pitämään itselleni tärkeän aiheen riittävän etäällä, jotta pystyin arvioimaan sitä objektiivisesti. En kuitenkaan edes halunnut ajatella, etteivätkö vastaajien kokemukset olisi voineet olla totta, koska tutkimusdataa tuli kuitenkin käsitellä sellaisenaan, eikä opinnäytetyön tarkoituksena ollut todistaa jotakin, joka tuki omia mielipiteitäni tai käsityksiäni. Halusin ottaa selvää siitä, miten henkinen väkivalta näyttäytyi ero- tai huoltoriidoissa, ja mielestäni onnistuin siinä.

4.3 Aineiston käsittely

Tutkimuskohteena oli 182 kyselyyn vastannutta, Narsistien uhrien verkkosivuilla vierailutta kävijää. Aineisto käsiteltiin osin numeerisesti siten, että monivalintakysymyksiin vastanneista koostettiin kuvaaja, joissa eri vastauksien prosenttiosuudet tulivat esiin. Avoimia kysymyksiä

oli työläämpää tutkia, koska laadullisia kysymyksiä ei voinut mitata esimerkiksi sen perusteella, kuinka monta kertaa jokin tietty käsite tuli esiin vastauksessa. Henkinen väkivalta on jaoteltavissa lukemattomiin eri tapoihin aiheuttaa tuskaa toiselle, ja toisaalta kaikissa vastauksissa ei selkeästi ilmaistu, kokivatko uhrin, että heitä ei oltu esimerkiksi otettu millään viranomaistaholla vakavasti.

Toisaalta aiheen laajuudesta johtuen olisi ollut hankalaa antaa vaihtoehtoja, joilla pyytää vastaajia nimeämään henkisen väkivallan kokemuksia. Henkistä väkivaltaa ei nähdäkseni voi kaikissa tapauksissa selittää millään tietyillä adjektiiveilla. Niinpä henkisen väkivallan toteaminen jäi tässä tapauksessa useiden vastauksien osalta tulkinnanvaraiseksi, kuten myös se, miten vastaajat kokivat viranomaisten suhtautuneen siihen. Pidin yksinkertaista tukkimiehen kirjanpitoa siitä, kuinka moni vastaajista oli esimerkiksi kokenut tullessa kuulluksi sosiaalitoimen taholta ja kuinka moni ei. Keräsin vastaavat listaukset myös asioinnista poliisin ja terveystoimen kanssa.

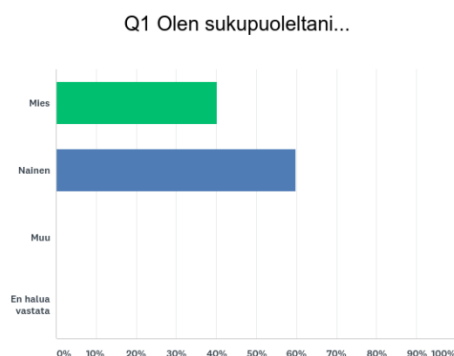
Tutkimustulokset ovat nähdäkseni kuitenkin luotettavia, koska analysoin kaikki vastaukset sellaisinaan, ja käytin kriittistä harkintaa pohtiessani, voiko jonkin tietyn vastaajan kertomuksen tulkita olleen esimerkiksi kielteinen käsitys viranomaisten suhtautumisesta omiin kokemuksiin henkisestä väkivallasta. Tutkittavien joukossa oli paljon niitä, jotka eivät olleet olleet tekemisissä viranomaisten kanssa henkisen väkivallan kokemusten tiimoilta, mutta koska he olivat oletettavasti myös niitä, jotka eivät kertoneet väkivaltakokemuksistaan, voidaan tuloksia pitää myös siltä osin luotettavina. Heistä joillakin on voinut olla kehitysehdotuksia sen suhteen, miten viranomaiset voisivat entistä paremmin tunnistaa henkisen väkivallan. Nähdäkseni omakohtaisia kokemuksia tähän ei kuitenkaan tarvita; he ovat saattaneet joutua esimerkiksi seuraamaan vierestä jonkin läheisensä tai tuttavansa kokemuksia tämänkaltaisista tilanteista, ja ovat saattaneet kertoa omia näkemyksiään. En voinut varmistaa, ketkä tutkittavista olivat vastanneet mihinkin avoimista kysymyksistä

Ihanteellisempaa olisi ollut esittää kaikki tulokset numeerisesti, mutta ikävä kyllä se ei ollut mahdollista. Varmistin puolueettomuuden jo etukäteen myös sillä, että pyrin rakentamaan kysymykset niin, etteivät ne johdattelisi vastaajia.

Aineistoa ei tulla käyttämään mihinkään muuhun kuin tämän nimenomaisen tutkimuksen toteuttamiseen, ja opinnäytetyön arvioinnin jälkeen aineisto tullaan tuhoamaan.

5 Tulosten esittely

Heti alkuun kävi ilmi, että osallistujista 59% oli naisia ja 41% miehiä. 182 vastaajasta kaikki vastasivat tähän kysymykseen. Esittelen ensin tutkimuskysymykset, jonka jälkeen paneudun varsinaiseen tutkimusongelmaan eli siihen, miten vastaajat kokivat, että viranomaiset olivat kyenneet tunnistamaan heidän kokemansa henkisen väkivallan.

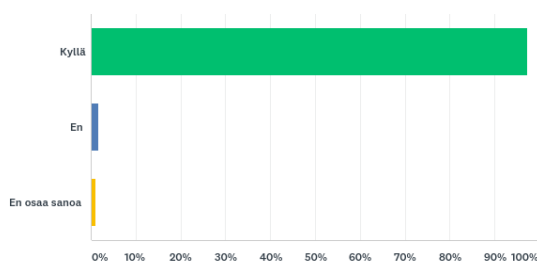

5.1 Vastaajien kokemukset henkisestä väkivallasta

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni koski sitä, millaisia kokemuksia vastaajilla oli henkisestä väkivallasta. Pyysin heitä vastaamaan kysymykseen avoimella vastauksella. 159 vastaajaa eli 86% vastasi tähän kysymykseen, ja 23 eli 14% vastanneista jätti vastauksen välistä. Laskin vastauksista seuraavia henkisen väkivallan muotoja: Haukkuminen 26%, vähättely 25% tapauksista, väheksyntä 7%, taloudellinen vallankäyttö 8%, elämän rajoittaminen 12,5%, fyysinen väkivalta 13,5% uhkailu 21% ja lasten kautta kostaminen 25% vastauksista. Muita mainittuja henkisen väkivallan elementtejä olivat muun muassa lapsista vieraannuttaminen, manipulointi, äitiyden tai isyyden mitätöinti, eristäminen, kotirauhan rikkominen, huutaminen ja esimerkiksi seksuaalinen väkivalta. Koska nämä tekijät eivät esiintyneet joko-tai-tyyppisinä vastauksina, vaan useissa tarinoissa oli monia edellämainittuja väkivallan elementtejä, ei niistä voinut koostaa kuvaajaa.

Kysyin tutkimuksessani vastaajilta sitä, kokivatko he joutuneensa ero-/tai huoltajuusriitojen tiimoilta henkisen väkivallan tai manipulointiryhtyksiä kohteeksi. Vastauksia tuli 178. 173 eli 97% heistä koki joutuneensa manipulointiryhtyksiä kohteeksi, 3 eli 1,6% ei ollut kokenut joutuneensa kyseisten ryhtyksiä kohteeksi ja 2 vastaajaa eli 1,1% eivät olleet varmoja.

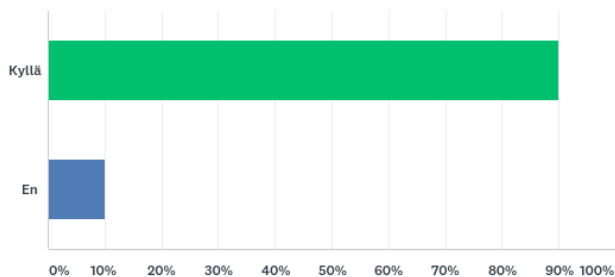
Q7 Koetko joutuneesi ero/huoltajuusriidan tiimoilta henkisen väkivallan tai manipulointiyrityksien kohteeksi?

Kuva 3: Vastauksien kuvaaja tutkimuskysymykseen 7.

Kysyin tutkimuksessani myös sitä, olivatko vastaajat olleet tekemisissä eri viranomaisten, kuten esimerkiksi sosiaaliviranomaisten, poliisin tai terveydenhuoltohenkilökunnan kanssa ero- ja huoltajuusriitojen yhteydessä. 182 vastaajasta yksi jätti vastaamatta kysymykseen; loppuista 181 vastaajasta 163 eli 90% oli ollut tekemisissä viranomaisten kanssa ja 18 eli 10% ei.

Q4 Oletko joutunut ero- tai huoltajuusriitojen yhteydessä olemaan tekemisissä viranomaisten (esim. sosiaaliviranomaiset, poliisi, terveydenhuoltohenkilökunta...)kanssa?

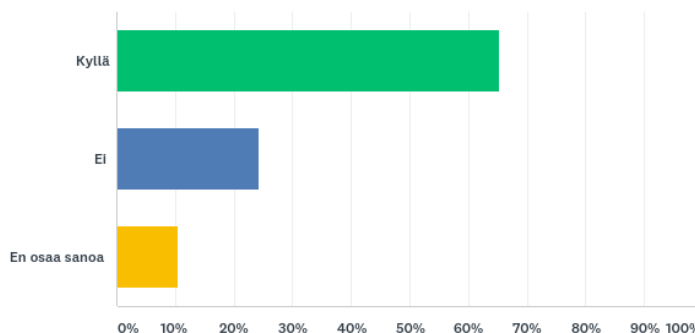
Kuva 4: Vastauksien kuvaaja kysymykseen 4.

5.2 Vastaajien kokemukset avun saamisesta viranomaistahoilla

Kysymykseen siitä, olivatko vastaajat kokeneet henkisen väkivallan nousseen esille viranomaisten kanssa toimiessa 181 vastaajasta 118 eli noin 65% kertoi väkivallan tulleen esille, 44 vastaajaa eli miltei 25% kertoi, että väkivalta ei ollut tullut esiin ja 19 vastaajaa, eli noin 10%

vastaajista, ei osannut sanoa.

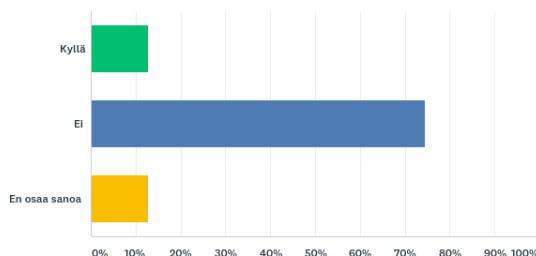
Q5 Nousiko väkivalta esille viranomaisten kanssa toimiessa?

Kuva 5: Vastauksien kuvaaja kysymykseen 5.

Tiedustelin vastaajilta, suhtauduttiinko henkisen väkivallan kokemuksiin vastaajien mielestä riittävän vakavasti viranomaisten keskuudessa, 180 henkilöstä 23 eli 12,7% vastasi “kyllä”, 134 henkilöä eli 74% vastasi “ei” ja loput 23 eli 12,7% “en osaa sanoa”.

Q9 Suhtauduttiinko henkisen väkivallan kokemuksiisi mielestäsi riittävän vakavasti?

Kuva 6: Vastauksien kuvaaja kysymykseen 9.

5.3 Viranomaisten suhtautuminen henkiseen väkivaltaan

Varsinaisena tutkimusongelmana oli se, miten vastaajat olivat kokeneet viranomaisten suhtautuneen heidän kokemuksiinsa henkisestä väkivallasta. Ylivoimaisesti eniten vastaajat olivat kokeneet, ettei mikään viranomaistaho ollut ottanut heitä vakavasti; tällaisia kokemuksia oli 47% vastanneista heidän vastatessaan avoimeen kysymykseen siitä, miten viranomaiset olivat suhtautuneet heidän kokemaansa henkiseen väkivaltaan. 8% koki tullessa kuulluksi, mutta että minkäänlaisiin heidän toivomiinsa toimenpiteisiin ei oltu ryhdytty. 7% vastaajista koki, ettei sosiaalitoimi ollut ottanut heitä vakavasti, 2% vastaajista, ettei poliisi ollut ottanut heitä vakavasti ja 0,6% vastaajista, ettei terveydenhuollon henkilökunta ollut ottanut heitä vakavasti.

Eräs vastaajista kuvailee omia kokemuksiaan seuraavasti:

“Kun kerroin heille (sosiaalityöntekijöille) puhelimesta että en todellakaan uskalla tavata tytön isää, he uhkailivat minua siten, että jos en tapaa tytön isää, niin tuomari tulee varmasti ratkaisemaan (toisen)käräjöinnin tytön isän hyväksi. Pian he puhuivat lässyttävästi kannustaen puhelimesta, kun houkuttelivat minua paikalle. Sitten taas kovistelivat. Ilmoitin heille että tulen paikalle keskustelemaan, mutta en silloin, jos tytön isä on paikalla.”

Vastauksissa esiintyi myös paljon sitä, että saman tapauksen tiimoilta jokin viranomaisinstanssi otti heidät vakavasti siinä, missä toinen instanssi ei; 5% vastaajista oli ollut tällaisessa tilanteessa. 3% vastaajista ei ollut uskaltanut tuoda asiaa esille. Eräessä vastauksessa henkiseen väkivaltaan oli ensin suhtauduttu vältellen, mutta lopulta tuettu. Toinen vastaaja kertoi, että häntä oli kehoitettu olemaan tiukka ja vetämään rajat väkivallantekijälle.

Eräs vastaaja, joka ei ollut halunnut tuoda henkistä väkivaltaa ilmi, kuvaili tapaustaan seuraavasti:

”Avioeronhakemisen jälkeen alkoi mittaava lokaamiskampanja minun sukulaisiin kohdistuen jossa minut väitettiin olevan vailla täyttä ymmärrystä ja täten psykiatrisen hoidon tarpeessa. - - Lisäksi ex vei kostoksi koirani, ehdotti että mennään käräjille tappelemaan. Olosuhteet huomioiden jouduin luovuttamaan, sillä en halunnut käydä kyseisen henkilön kanssa yhtään julkista näytöstä minun vajaavaisuudestani.”

Toinen vastaaja koki, että vaikka lastensuojeluviranomaiset eivät olleet ottaneet häntä vakavasti, kolme muuta viranomaisinstanssia olivat:

”Entinen puolisoni yritti myös kavereidensa ja sukulaistensa kanssa lavastaa minut lasteni seksuaaliseksi hyväksikäyttäjäksi. Myös lastensuojelu tuki häntä. Onneksi poliisi, syyttäjä ja oikeuspsykiatria ymmärsivät asioiden todellisen laidan. Lapset hän toki pystyi manipuloimaan minua ja koko sukuani vastaan.”

Vastaajista 6% kertoi tulleen vakavasti otetuksi kaikkien viranomaisten taholta. Kaiken kaikkiaan sama 6% koki poliisin ottaneen heidät vakavasti, noin 2% vastaajista koki oikeuslaitoksen ottaneen heidät vakavasti, 6% terveystoimen henkilökunnan ottaneen heidät vakavasti ja 6% vastaajista sosiaalitoimen ottaneen heidät vakavasti.

5.4 Keinot, joilla viranomaiset voisivat tunnistaa henkisen väkivallan nykyistä paremmin

Pyysin vastaajia kuvailemaan omin sanoin, mitä tulisi tehdä, mikäli he kokivat, että parantamisen varaa olisi. Kysymykseen vastasi 156 vastaajaa 182 osallistuneesta eli 86%, ja miltei kaikki heistä olivat sitä mieltä, että muutettavaa viranomaisten suhtautumisessa henkiseen

väkivaltaan riittää paljonkin. Vastajat toivat esille muun muassa seuraavanlaisia muutosehdotuksia: aiempaa tehokkaampi kyky ottaa kokemukset vakavasti, ohjaus oikean avun piiriin, herkempi puuttuminen, perusteellinen tilanteen selvittäminen, näytön vaatiminen, vain faktoihin nojaaminen, henkilöresurssien kasvattaminen ja moniammatillisuuden tehostaminen. Eniten vaadittiin koulutuksen ja tiedon lisäämistä, jonka toivat esille 8% vastanneista.

Vastajista moni totesi myös, ettei henkistä väkivaltaa kokeneelta ei pitäisi vaatia kykyä sovitella huoltajuuksiin:

”- - Ei väkivallan tekijää ja kokijaa saa laittaa sopimaan. Miten uhri voi muuttaa käytöstään jos toinen tekee väkivaltaa? - - ”

”Tarkkailua esim. pariskunnan ollessa vastaanotolla, onko toinen selkeästi päällepäsmäri ja toinen alistuva. Vanhempien kuuntelemista yksittäin eikä samalla vastaanottoajalla. - -”

”Sosiaaliviranomaiset tarvitsevat ehdottomasti lisää tietoa narsistisesta käyttäytymisestä ja siitä, miten henkinen väkivalta saattaa näkyä tilanteessa, missä uhri yrittää hakea apua. Näissä asioissa ei voi olla kiire, tai yhden käyntikerran jälkeen todeta kaiken olevan ok. - -”

Monet vastajat painottivat myös sitä, että mielenterveyden häiriöiden ei pitäisi vähentää kenenkään uskottavuutta etenkin silloin, mikäli käy ilmi, että häntä kohtaan on käytetty henkistä väkivaltaa. Joissakin vastauksissa peräänkuulutettiin myös asennemuutosta sukupuolittuneen väkivallan osalta:

“- - Sitä vähätellään että mieheen ei voi sattua.”

”Tämä voitaisiin ottaa esille heidän taholta ja oikeasti uskoa myös miestä ja lasten isää. Ei ajatella automaattisesti vain äidin etua”

Toisaalta monet vastajat olivat myös sitä mieltä, että pelkkien väitteiden lisäksi tulisi henkinen väkivalta kyetä todistamaan ja viranomaisten tulisi kyetä näkemään erilaisten, tilanteesta johtuvien roolien läpi:

“- - Sosiaaliviranomaiset kyllä ottavat luokseen keskustelemaan, mutta tilanne on täysin absurdi: henkistä pahoinpitelyä harjoittava itkee (esittää) ja henkisen pahoinpitelyn uhri on joutunut psyykkamaan itsensä pysymään kasassa. Pahoinpitelijän edessä ei enää näytetä heikkoutta, koska se on aina vain pahentanut tilannetta. Sosiaaliviranomaiset eivät silloin voi uskoa, että itkijä on pahoinpitelijä ja itsensä koossa pitävä, mahdollisesti jämäkkä ihminen on kuin onkin todellinen uhri.”

“- Se huoli totta. Vaikka viranomainen ei ymmärtäisi eikä uskoisi väkivallan olemassaoloa, kertojan kokemusta on uskottava. Henkisen väkivallan vyyhti kyllä tulee ilmi ja näkyville viranomaisillekin ajan kanssa -kun osataan kuunnella-. Poliisilta -selkeät ohjeet- mitä pitää tallentaa ja tehdä jotta voi todistaa. Turvaohjeet samoin. Turvakoteja, turvallisia ulkopuolisia kuuntelevia aikuisia jotka eivät syyllistä vaan pyrkivät luomaan turvallisen ilmapiirin toimimiselle: kun vanhempaa uskotaan, lapsikin toipuu ja alkaa luottaa yhteiskuntaan.”

Eräs vastaajista pohti myös sitä, miten käsitteitä “väkivalta”, “narsismi” ynnä muita vastaavia voidaan käyttää väärin; niiden avulla saatetaan koettaa hankkia viranomaisen empatia puolelleen. Toisaalta eräässä vastauksessa myös todettiin, että henkisen väkivallan aiheuttamia seurauksia ei voida ratkoa ratkaisemalla henkistä väkivaltaa, koska ilmiö on enemmänkin oire jostakin. Erään vastanneen mukaan sekä tekijän että kokijan saama yksilöllinen terapia auttaisi ongelmien ratkaisemisessa.

6 Johtopäätökset

6.1 Viranomaisten kyvyssä tunnistaa henkinen väkivalta on vaihtelua

Vastauksien perusteella henkisen väkivallan tunnistamisessa ilmenee vaihtelua eri viranomais-tahojen välillä ja jopa sisällä. Tästä aiheesta myös halutaan keskustella, vaikka vastaajilla oli-kin hyvin vaihtelevia kokemuksia aiheen tiimoilta. Vastaajilla oli hyvin erilaisia kokemuksia siitä, miten vakavasti heidät oli heidän omasta mielestään otettu, ja etenkin mies- ja isävas-taajien suuri osuus kertoo siitä, että miehet eivät pelkää ottaa asiaa esille huolimatta siitä, että maskuliinisuuden myytti elää edelleen joiltain osin. Selkeä vaihtelu sen suhteen, miten viranomaiset suhtautuvat henkiseen väkivaltaan, kertoo siitä, että viranomaisilla ei joko ole selkeää linjausta henkisen väkivallan kohtaamiseen tai sitten sitä ei tunnisteta.

Miltei puolet tutkimukseen osaa ottaneista ilmoittivat olevansa miehiä. Esimerkiksi Väestölii-ton (2019) mukaan miehet eivät ilmoita kokemastaan väkivallasta yhtä usein, kuin naiset, koska he pelkäävät joutuvansa vähättelyn kohteeksi. Tutkimukseen osallistui paljon isiä, jotka kokivat tulleen vähätellyiksi entisten kumppanien taholta. He kokivat, että heidän kykynsä olla isiä kyseenalaistettiin. Toisaalta monet tutkittavat äidit olivat sitä mieltä, että henkistä väkivaltaa käyttäneet isät käyttivät hyväkseen sitä, että isien asema halutaan nykyään huomi-oida paremmin huoltajuusprosesseissa.

Myös kehitysehdotuksia oli paljon, ja se kertoo siitä, että viranomaisten kyvyssä kohdella hen-kistä väkivaltaa kokeneita asiakkaita on paljon puutteita. Ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, mitkä olisivat juuri ne ainoat oikeat keinot tunnistamisen lisäämiseen.

6.2 Henkisestä väkivallasta halutaan puhua

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että vaikka henkinen väkivalta tunnustetaan melko hyvin, 74 vastausta siitä, etteivät uhrin koe tulleen kuulluksi, kertoo siitä, että tunnistamis- ja puutumisvalmiuksia tulisi lisätä etenkin sosiaaliviranomaisten ammattitaitoon.

Vastaajien suuri määrä, 182 kappaletta vajaan kuukauden sisällä, kertoo siitä, että aiheesta halutaan puhua ja vastauksien perusteella moni koki tulleen kuulluksi vasta tämän tutkimuksen myötä. On siis ilmeistä, että tästä aiheesta on tehtävä enemmän tutkimuksia, ja siitä on syytä herättää myös yhteiskunnallista keskustelua.

Vastaajat myös ilmeisesti tunnistavat henkisen väkivallan hyvin päätellen siitä, että vastauksissa kuvailtiin hyvin monia erilaisia seikkoja, jotka on virallisestikin määritelty henkisen väkivallan tunnusmerkeiksi. Henkinen väkivalta ei ole yksinkertainen ilmiö, eikä siten myöskään sen käsitteleminen viranomaistahoilla tai julkisuudessa ole helppoa. Ainoa asia, jossa työelämässä riittää nähdäkseen varmasti jatkossakin kehittämistä, on tapa, jolla asiakkaisiin suhtaudutaan. Heidät tulee ottaa vakavasti ja ohjata palvelujen piiriin, vaikka itse ei uskoisikaan henkisen väkivallan olemassaoloon. Kolmannen sektorin palvelut tulee pitää asiakkaan näkökulmasta niin kutsutusti käden ulottuvilla.

Tämän tutkimuksen tuloksien perusteella olisi paikallaan järjestää ihmisten kanssa ammatikseen toimiville henkilöille tutkimus, jossa kartoitetaan heidän resurssejaan ja mahdollisuuksiin henkisen väkivallan tunnistamiseen. Siten voitaisiin tehdä jälleen uusia kehittämistoimenpiteitä, jotta henkinen väkivalta pääsisi jatkossakin paremmin esille. Henkistä väkivaltaa kärsineet ja asian tiimoilta viranomaisten kanssa tekemisissä olleet eivät monissa tapauksissa ole kokeneet tulleen kuulluksi, joka puolestaan kertoo siitä, että ilmiön tunnistamisessa riittää edelleen työsarkaa.

7 Pohdinta

Näin jälkeensä tutkimusprosessia tarkastellessa voin todeta, että olisin voinut tehdä montakin asiaa toisin. Aiheen rajaaminen oli hankalaa, koska olisi ollut kiintoisaa selvittää, vaikuttivatko esimerkiksi vastaajien ikä tai asuinalue heidän kokemuksiinsa. Toisaalta jälkimmäisestä olisi voinut teettää kokonaan oman, erittäin laajan tutkimuksen liittyen siihen, millaisia alueellisia eroja on sen suhteen, miten henkinen väkivalta voidaan tunnistaa.

Olisin voinut myös selvittää tarkemmin Surveymonkeyn maksullisten versioiden vaihtoehdot. En jostain syystä alussa ymmärtänyt, että vaikka maksullisissa versioissa puhuttiin monen sadan euron laskuttamisesta per vuosi, olisin voinut valita myös kuukausilaskutuksen. Olisin

myös voinut käydä tutkimustyöhön liittyvän pakollisen kurssin ennen opinnäytetyön aloittamista. Toisaalta prosessin edetessä opin koko ajan lisää, joten kurssi ei mennyt hukkaan. Olisin tosin voinut hyödyntää Laurean käyttämää ilmaista tutkimusohjelmaa, jota en yrityksistä huolimatta ennen edellämainittua kurssia onnistunut oppimaan alkuunkaan.

Olisin voinut avointen kysymyksiä sijaan antaa vastaajille erilaisia monivalintavaihtoehtoja, joiden myötä he olisivat voineet määrittellä kokemaansa henkistä väkivaltaa. Avointen kysymyksiä myötä henkisen väkivallan tulkitseminen jäi pitkälti allekirjoittaneen tulkintojen varaan. Toisaalta se myös palveli henkisen väkivallan määrittelyä, koska sitä ei voi määrittellä parilla sanalla. Haastavinta kuitenkin oli löytää ja analysoida ne tekijät, joista henkisen väkivallan pystyi tunnistamaan.

7.1 Henkisen väkivallan tunnistaminen - ammattitaito- vai persoonallisuuskysymys?

Henkisen väkivallan tunnistamisen vaihtelevuus kertoo mielestäni siitä, että henkinen väkivalta tunnistetaan, mutta varsinkin sosiaaliviranomaisten keskuudessa tunnistamisessa on vielä selkeää kaksijakoisuutta. Pohdin, johtuuko näin suuri vaihtelu tunnistamisesta siitä, että sosiaaliviranomaisia ei ole koulutettu riittävästi, vai siitä, että heidän on oltava ammatissaan varsin puolueettomia? Vai voiko kysymys olla esimerkiksi siitä, että sosiaaliviranomaisissa työskentelee tavallista enemmän ihmisiä, jotka määrittelevät henkisen väkivallan eri tavoin? Koska henkistä väkivaltaa on hankala määrittellä, saattaa käydä niin, että joku viranomaistaholla työskentelevä ei pidä jotakin tiettyä viestintätapaa henkisenä väkivaltana, jos ei esimerkiksi itse loukkaantuisi kyseisen henkilön tavasta esittää asioita.

Sosiaaliviranomaisten on myös käytettävä enemmän harkintaa, koska he eivät yleensä kohtaa vain toista osapuolta esimerkiksi huoltajusridoissa. He eivät voi poliisien tai terveydenhuoltohenkilökunnan tavoin vain ottaa yhden ihmisen väitteitä vakavasti ja auttaa saman tien, vaan heidän tulee kuulla molempia osapuolia. Myös syyt sosiaaliviranomaisten kanssa asioimiseen ovat erilaisia, kuin poliisin tai terveydenhuoltohenkilökunnan kanssa asioimiseen. Sosiaaliviranomaisilta ei haeta yksinomaan apua, vaan heiltä haetaan myös kykyä sovitella. Oikeusoppineiltakin haetaan yleensä yksinomaan apua, ja asianajajat ottavat päämiehensä ongelmat asiakseen. Tuomioistuimissa sen sijaan kuunnellaan myös kaikkia osapuolia, joten myös kyseinen instanssi saatetaan kokea puolueelliseksi.

Vastaajat peräänkuuluttivat koulutuksen ja tietouden lisäämistä. Auttaisiko se, mikäli työseen ihmisten kanssa haastavia tilanteita läpikäyville viranomaisille pidettäisiin vaikkapa kurseja, jotka liittyvät henkisen väkivallan tunnistamiseen? Riittääkö tiedon lisääntyminen siihen, että henkistä väkivaltaa kokeneisiin todella suhtauduttaisiin myötätuntoisesti ja heidän kokemuksiaan ymmärrettäisiin? Nähdäkseni ilmiön tunnistaminen auttaa, mutta ei itsessään ratkaise henkisen väkivallan käsittelemisen ongelmia.

Heiskanen ja Ruuskanen (2010) toteavat myös, että pelkkä tieto siitä, mitä väkivalta on, ei riitä. Vaikka viranomaiset tunnustaisivatkin väkivallan ja sen tunnusmerkit itsessään, saattaa tällaisen väkivallan kohteeksi joutuneelle silti tulla eteen tilanne, jossa joku tietty viranomais-
nen ei tunnista tilanteesta ollutta väkivaltaa, koska varsinkin henkisen väkivallan eri muotoja tilannesidonnaisuuksineen on lukemattomia. Nähdäkseni pelkkää tutkimustietoa ei yksiselitteisesti aina uskota, koska jokaisella meistä on omat käsityksensä siitä, mikä on henkistä väkivaltaa ja mikä ei.

Mainitsin teoriapohjassani Klemin (2006) esilletuoman seikan kahden ihmisen välisestä, omanlaisesta viestintäsystemistä sekä siitä, miten ulkopuoliset saattavat käsittää sen väärin. Ihmiset tekevät aina työtä oman persoonansa kautta, ja jos viranomaisista löytyy joku, joka ei kerta kaikkiaan usko henkisen väkivallan olemassaoloon ainakaan vaikeasti todistettavissa tapauksissa, saattaa avun hakijalle tuolloin syntyä tunne siitä, ettei häntä kuunnella. Teoriapohjassa mainitaan niin ikään sama seikka; Heiskasen ja Ruuskasen (2010) mukaan omat käsitykset ja tieto vaikuttavat aina kulloisenkin tilanteen arviointiin.

Tutkiessani henkistä väkivaltaa minulla heräsi monia kysymyksiä; mistä viranomaiset voivat täysin varmasti tietää sitäkään, että asiakas, joka kertoo kokeneensa henkistä väkivaltaa, on sitä kokenut? Ja mikäli viranomaisella on epäilyksiä, miten toimia tuolloisessa tilanteessa? Resurssit ovat rajalliset, ja varsinkin sote-alan asiakkaille annettava aika on rajallista. Asiakasmäärät ovat suuria, eikä heille kaikille etenkään lastensuojelun tiimoilta tunnu riittävän aikaa. Henkisen väkivallan tunnistamisessa puolestaan kuluu usein pitkäkin aika, eikä pelkkään uhrin kertomukseen voida sinisilmäisesti nojautua oletetun henkistä väkivaltaa harjoittaneen oikeusturvan vuoksi. Tämä johtaa taas siihen, että kahden läheisessä suhteessa olleen ihmisen viestintäsystemi on omanlaisensa, jota objektiivisesti tarkastellen on haastavaa sanoa, tarkoittavatko he loukata toisiaan tahallisesti vaiko eivät.

Tällainen systeemi on monessakin mielessä hankala; on mahdollista, että viestintäsystemin toinen osapuoli saattaakin loukkaantua jostakin sellaisesta lauseesta, johon hän on aiemmin suhtautunut huumorin keinoin loukkaantumatta siitä. Onko toinen osapuoli tällöin syylistynyt henkiseen väkivaltaan, mikäli hän ei ole vilpittömästi tarkoittanut loukata toista? Voimmeko olla varmoja siitä, että toinen osapuoli on todella ollut vilpittön? Tai esimerkiksi siitä, että loukkaantunut osapuoli ei todellisuudessa ole loukkaantunut, mutta syyttää silti toista henkisen väkivallan käytöstä?

On myös toisaalta mahdollista, että toista loukannut osapuoli onkin tarkoittanut loukata toista osapuolta, mutta kertoo kuitenkin kolmannelle osapuolelle, ettei tarkoittanut loukata. Objektiivisesti tarkasteltuna on hyvin haastavaa huomata, kumpi tilanteessa on uhri ja kumpi tekijä. Ihmiset kokevat eri tavalla eri asiat loukkaaviksi, ja erilaisia konfliktitilanteita on usein hyvin vaikea, ellei jopa mahdoton, erottaa selkeästi henkisestä väkivallasta. Toisaalta

monen vastaajan epätietoisuus siitä, oliko heidät otettu vakavasti, kertoo mielestäni siitä, ettei monella vastaajalla ollut selkeää käsitystä siitä, miten viranomaisten ylipäättään kuuluisi suhtautua henkistä väkivaltaa kokeneisiin.

7.2 Henkisen väkivallan tunnistaminen sosiaalialan ammattilaisena

Sosiaalialan ammattilaisten kyky tunnistaa tai olla tunnistamatta henkinen väkivalta oli tässä tutkimuksessa suuria muutoksia. Omasta mielestäni kyse saattaa olla siitä, että sosiaalialan ammattilaiset ovat jatkuvasti tilanteissa, joissa on oltava puolueeton. Poliisin ja terveydenhuoltoalan henkilökunnan on niin ikään kyettävä olemaan puolueettomia, mutta toisaalta heidän työnkuvaansa ei kuulu sovittelu kahden ihmisen välillä. He tapaavat jonkun, joka kokee joutuneensa henkisen väkivallan uhriksi, ja esimerkiksi terveydenhuollon henkilökunta voi yksiselitteisesti todeta, että uhrin kokemukset ovat tosia, ja hänet voidaan ohjata muiden palvelujen piiriin.

Poliisi puolestaan toteaa rikoksen joko tapahtuneen tai sitten ei, mutta voi niin ikään johdat-
taa uhrin eri auttavien muotojen piiriin. Sosiaaliviranomaiset voivat periaatteessa tehdä sa-
man, mutta toisaalta heidän työnkuvaansa kuuluu olla jatkuvasti tekemisissä huoltoriidan
kummankin eri osapuolen kanssa. Sosiaalialan asiakkuus on moninaisempaa. Terveydenhuolto-
alan asiakkaaksi mennään, jos tarvitaan apua esimerkiksi henkisten traumojen korjaamiseksi,
ja esimerkiksi terapiassa lähdetäänkin aina siitä, että kaikki asiakkaan kokemukset ovat tosia
ainakin hänelle itselleen. Poliisin kanssa asioidaan, mikäli kokee joutuneensa rikoksen uhriksi,
ja poliisin on tutkittava kaikki ilmoitukset, vaikka ne eivät johtaisikaan rankaisemiseen. Poliisi
etsii syyllisen ja ohjaa uhrin avun piiriin. Siten uhrille voi syntyä kuva, että poliisi ottaa hei-
dät aina vakavasti, koska he ottavat kaikki ilmoitukset vastaan, ja syyttämispäätös jää syyttä-
jän harteille.

Sosiaalialan rooli henkisestä väkivallasta kärsineiden parissa on kenties haastavin. Sosiaalitoi-
messa on oltava kenties kaikkein eniten tekemisissä huoltoriitojen osapuolien kanssa, ja mi-
käli näissä tapauksissa on aina lähdettävä siitä, ettei kumpikaan osapuoli valehtele toisen te-
kemisistä, voi henkistä väkivaltaa kokeneelle syntyä kuva siitä, ettei häntä ole otettu vaka-
vasti. Toisaalta uskon, että kaikissa viranomaisinstansseissa löytyy myös niitä, jotka eivät hen-
kilökohtaisen mielipiteen perusteella pidä jotakin tiettyä tapaa kommunikoinnissa henkisenä
väkivaltana.

Olen itse työskennellyt nyt muutaman kuukauden lasten sijaishuollossa, ja todistanut useita
katkeria huoltajusriitoja. En voi olla yksiselitteisesti jommankumman vanhemman puolella,
koska rooliini kuuluu auttaa ja tukea kaikkia, jotta sijaishuollossa olevan lapsen oikeudet to-
teutuisivat. Lapsen oikeus biologisiin vanhempiin on itsestään selvä asia, johon minulla ei so-
siaaliohjaajana ole valtuuksia puuttua paitsi silloin, jos lasta selkeästi uhkaa jokin vaara. Van-

hemmatkaan eivät suurimmassa osassa tapauksia halua lapsilleen mitään pahaa, vaikka he riitelisivätkin keskenään jopa niin, että lapsi on vedetty mukaan kiistoihin. Tällöin voin vain olla osallisena lapsen elämässä vastaten hänen päivittäisestä huolenpidostaan ja kunnioittaa kumman vanhemman näkemyksiä. Mikäli havaitsen jotakin lapsen turvallisuutta uhkaavaa, on velvollisuuteni välittää tieto sosiaalityöntekijöille ja esimiehelleni, mutta tämän enempää en voi puuttua esimerkiksi vanhempien väleihin, vaan sellainen on sosiaalityöntekijöiden ja lastenvalvojien vastuulla. Toisaalta, kuten Hilli (2018) aiempaan esitti, ei heidänkään roolinsa ole aina yksiselitteinen ero- ja huoltajuusriitojen osalta.

Olen teoriapohjassani esittelemieni tutkijoiden kanssa samaa mieltä siitä, että kahden aikuisen välistä kommunikointia on mahdotonta tulkita yksiselitteisesti. Kuitenkin henkistä väkivaltaa tulisi kartoittaa paljon nykyistä enemmän. Väkivallan seulontaan käytettäviä MARAK-lomakkeita annetaan helposti täytettäväksi esimerkiksi terveydenhuollon asiakkaille, mutta yhä edelleen parisuhdeväkivalta nähdään yksityiseksi asiaksi, johon ei aina uskalleta puuttua. (Klemi, 2006).

Nähdäkseni on syytä miettiä, normalisoiko väkivallasta avoimesti puhuminen väkivallan ilmiönä vai tekeekö sen avoin esille ottaminen väkivallasta asian, josta saa ja voi puhua jopa luontevasti? En näe syytä siihen, miksi joku alkaisi yhtäkkiä käyttäytyä väkivaltaisesti puolisoaan kohtaan siksi, että asiasta on puhuttu julkisesti. Kuten Hermanson (2012) esitti, väkivallan malli opitaan usein jo lapsuudessa tai väkivaltainen käytös voi puhjeta esimerkiksi monien psykiatristen sairauksien myötä. Vuosien varrella tapahtuneet muutokset asenteissa ja sitä myöten esimerkiksi laeissa ovat tehneet väkivallasta epänormaalia, johon puututaan, mikäli se vain on mahdollista.

Henkisen väkivallan esille ottaminen on puolestaan paljon monipolvisempi asia. Toin esille fyysisen väkivallan käsitteen siksi, että henkiseen väkivaltaan verrattuna todisteet ovat tavallisesti paljon konkreettisempia. Henkisestä väkivallasta tunnutaan vaikenavan enemmän, koska tällöin ei juuri koskaan ole selkeää todistetta tapahtumasta, joka olisi suurimman osan mielestä tuomittava. Tulkinnanvaraisuus vaarantaa sekä uhrin että mahdollisen tekijän aseman; ei voida mennä siihen, että ketä tahansa saa syyttää henkisestä väkivallasta varsinkin, jos todisteita ei ole. Narsistien uhrien tuki ry:n vertaistukikoordinaattorin kanssa keskustellessani kuulin myös, että moni yhdistyksestä apua hakenut kertoi käyttäneensä itsekin henkistä väkivaltaa tilanteessa, jossa hän itse oli kokenut tullessaan henkisesti kaltoin kohdelluksi. Kumpi tässä tilanteessa on niin kutsutusti enemmän syyllinen?

Toisaalta henkisen väkivallan ”sijoittaminen” kahden ihmisen väliseen suhteeseen, ikään kuin ”heidän omaksi asiakseen”, voi olla äärettömän tuhoisaa stressaavine ja traumatisoivine seuraamuksineen. Suomalaisessa kulttuurissa on myös totuttu pitämään tunteet omana tietonaan, ja mielensä pahoittaminen on saatettu nähdä heikkoutena, joka niin ikään on yleensä

ollut negatiivinen asia. Henkisestä väkivallasta kärsiviä on saatettu syyttää esimerkiksi erityis-herkyydestä, jolloin vastuu omista sanomisista ja tekemisistä on siirretty uhrin harteille.

Henkistä väkivaltaa on usein jopa äärettömän vaikeaa todistaa. Vaikka uhri esimerkiksi tallentaisikin tilanteen, jossa henkistä väkivaltaa esiintyy, kyse voi, kuten aiemmin totesin, olla esimerkiksi pelkämästä katseesta tai esimerkiksi siitä, että tekijä kieltäytyy kommunikoimasta uhrin kanssa. Fyysiseen väkivaltaan verrattuna yhtälö on käytännössä mahdoton; kenellä tahansa on oikeus olla puhumatta ilman, että puhumattomuuden voitaisiin katsoa yksiselitteisesti loukkaavan toista osapuolta objektiivisestikin tarkastellen, mutta fyysisen väkivallan harjoittaminen on puolestaan aina laissa kiellettyä.

7.3 Henkinen väkivalta mediassa

Mediassa on käsitelty henkistä väkivaltaa esimerkiksi tämältyyppisin otsikoin: “10 hälyttävää merkkiä, joista tiedät, että kumppanisi saattaa käyttää henkistä väkivaltaa”. Tiedon levittäminen on ikään kuin kaksiteräinen miekka; toisaalta henkistä väkivaltaa vielä tunnistamattomat voivat saada helposti luettavista artikkeleista käyttökelpoista tietoa itselleen ja kenties rohkaistua hakemaan apua. Henkinen väkivalta kuuluu psykologisiin ja hyvin vaikeasti tulkittaviin ilmiöihin, joten kaikki eivät välttämättä osaa tai viitsi etsiä tietoa tieteellisistä julkaisuista.

Toisaalta henkisestä väkivallasta puhuminen esimerkiksi iltapäivälehdissä saattaa vähentää ilmiön uskottavuutta ja vakavuutta. Sanomalehdet voivat vielä olla riittävän vakavasti otettavia lähteitä tällaisten ilmiön käsittelemiseen, mutta mielestäni on vaarana, että iltapäivälehdissä julkaistuna ilmiö esitellään liiankin helposti nieltävänä asiana. Vertaan tilannetta siihen, mitä tapahtui narsismi-käsitteelle; joitakin vuosia sitten iltapäivälehdissä julkaistiin jatkuvasti artikkeleita, jotka jollakin tavoin liittyivät narsismiin. Käsite kärsi tuolloin inflaation. Julkisuudessa heräsi keskustelua, jossa osa ihmisistä alkoi jo närkästyä siitä, että heidän mielestään jokaista parisuhteen päättäneitä ja eri mieltä olevaa pidettiin narsistina. Ei ole yksiselitteistä, missä menee kultainen keskitie monimutkaisen psykologisen ilmiön ja helposti luettavien iltapäivälehtien artikkelien välillä.

On hankala sanoa täysin varmasti, mitä käsitettä pitäisi käyttää, jotta henkisestä väkivallasta voisi puhua avoimesti, mutta asian vaatimalla vakavuudella puhumattakaan siitä, milloin siitä puhutaan liikaa. Tämä taas herättää omassa mielessäni kysymyksiä siitä, voiko väkivallasta koskaan puhua liikaa. Missä menee raja, miten paljon on liian paljon? Ja mitä siitä seuraa, jos aiheesta puhutaan liian paljon? Media voi nähdäkseni tuoda henkisen väkivallan lähelle jokaisen elämää, puhelimitse oleviin sanomalehtisovelluksiin ja Helsingin Sanomiin, joita luetaan aamukahvipöydässä, kirjastoissa, työpaikkojen taukokuoneissa ja vapaa-ajalla. Siten se ei jää ilmiöksi, jonka ei koskaan haluta koskettavan omaa elämää.

Toisaalta raflaavat otsikot ja ilmiön dramatisointi mediassa vie väitteiltä uskottavuutta. Monet skeptisemmät ihmiset saattavat alkaa väheksyä esimerkiksi läheisensä kertomusta henkisestä väkivallasta, mikäli olettaa tämän esimerkiksi tehneen väärä johtopäätelmiä omasta parisuhteestaan mediassa olleen keskustelun perusteella. Tuleeko henkisestä väkivallasta median myötä eräänlainen muoti-ilmiö, samaan tapaan kuin esimerkiksi nyhtökaurasta tai tietynlaisesta hiustyylistä? Kokevatko henkistä väkivaltaa kohdanneet ja siitä puhumaan uskaltaneet vähättelevä asennetta siksi, että jotkut saattaisivat kokea heidän vain uskovon sokeasti kaiken, mitä mediassa sanotaan?

Huoltajuusriidoissa ei myöskään nähdäkseni voida lähteä siitä, että jompikumpi osapuoli on selkeästi ”syyllinen” ja toinen ”syytön”. Tässä kohtaa on kuitenkin oltava tarkkana, ettei vahingossakaan koeta osoittaa, että henkistä väkivaltaa väheksyttäisiin edes silloin, kun sen olemassaolosta ei ole selkeitä todisteita. Toisaalta viranomaisten on tehtävä päätöksiä joskus nopeastikin, eikä henkisen väkivallan todentamiseen vaadittavaa aikaa ole esimerkiksi resurssipulan vuoksi.

Euroopan Unionin perusoikeusvirasto (2014) peräänkuuluttaa työnantajille entistäkin suurempaa vastuuta väkivallan tunnistamiseksi. Henkisen väkivallan kohteena olevat voivat kärsiä ulospäin näkyen esimerkiksi masennuksesta, jolloin esimies voi ohjata työntekijän terveystarkastukseen. Mikäli hän ei sitä halua, voi esimies toki tehdä rikosilmoituksen oletetusta henkisestä väkivallasta, mutta voisin kuvitella, että kynnys tähän on suuri. Esimies ei voi varmasti tietää, että kyseessä on todella henkinen väkivalta. Fyysisen väkivallan jälkiinkin vaadittaisiin painavat syyt. Tapaus voi jäädä hiertämään mahdollisen väärän syytöksen myötä esimiehen ja alaisen välille, ja vaikka hän olisi kokenutkin henkistä väkivaltaa, esimiehellä voi olla korkea kynnys puuttua asiaan, joka käytännössä on alaisen yksityiselämää. Henkinen pahoitpely eli lain mukainen kunnianloukkaus ei myöskään ole yleisen syytteen alainen rikos.

Sille tosiseikalle, että ihmiset kokevat asioita ja sanomisia eri tavalla, ei voi tehdä paljoa muuta, kuin yrittää saada heidät ymmärtämään ihmisten erilaisuutta. Yhteiskunnalliset asenteet vaikuttavat niin ikään tähän seikkaan, joskaan sekään ei takaa sitä, että kaikkien asenteet todella muuttuisivat. Erilaisissa koulutuksissa on hyvä kouluttaa eri alojen ammattilaisia tunnistamaan se, missä muodossa henkinen väkivalta voi ilmetä ja mitä voi tehdä, mikäli epäilee sellaista sattuneen omalle asiakkaalleen.

Kaiken kaikkiaan selvää on ainakin se, että henkistä väkivaltaa ei tule tämän tutkimuksen vastauksien perusteella yksiselitteisesti nimetä kahden ihmisen väliseksi kinasteluksi, jossa molemmat osapuolet ovat tasa-arvoisia. Henkinen väkivalta tulee tuntea hyvin, jotta siitä kärsiviä voidaan auttaa. Kenties kaikkein tärkeintä on se, että viranomaiset osaavat jatkossa entistäkin paremmin kuunnella asiakkaitaan ja ottaa heidät lähtökohtaisesti vakavasti, ja että asi-

asta tehdään jatkotutkimuksia. On hyvä selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat valmiuksiin tunnistaa henkinen väkivalta ja mitä voitaisiin tehdä, että ilmiön tunnistaminen olisi jatkossa entistäkin varmempaa.

Lähteet

Painetut

Anttila, L. 2019. Väkivallan raskas varjo. Jyväskylän yliopisto.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/63628/URN:NBN:fi:jyu-201904262289.pdf?sequence=1>

Heiskanen, M. & Ruuskanen, E. 2010. Tuhansien iskujen maa - miesten kokemaa väkivaltaa Suomessa. Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan Kriminaalipolitiikan instituutti. https://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/6KmO8YShL/Text_only_66.pdf

Karhuvaara, M., Kaitue, S. ja Ruuhilahti, S. 2013. Lähisuhdeväkivallan kartoittaminen ja siihen puuttuminen lastenvalvojan työssä. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110522/THL_OPA2013_030_verkko.pdf?sequence

Klemi, A. 2006. Henkinen väkivalta parisuhteessa - Kokemuksia henkisen väkivallan luonteesta ja satuttavuudesta. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/11210/1/URN:NBN:fi:jyu-200778.pdf>

Mielonen, M. 2011. Henkinen väkivalta rikoksena. Helsingin yliopisto.

Lattu, E. 2016. Naisten tekemä väkivalta. Tampereen yliopisto.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/99101/978-952-03-0138-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Sähköiset

Ensi- ja turvakotien liitto: Tunne lainsäädäntö. Viitattu 15.10.2019. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/tukea-ammattilaiselle/perhe-ja-lahisuhdevakivalta/tunne-lainsaadanto/#lainsaadanto>

EU:n laajuinen tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Tutkimustulokset lyhyesti. 2014. FRA - Euroopan Unionin perusoikeusvirasto.
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_fi.pdf

Finlex. 2014. Vainoamisesta tuli rangaistavaa - sananvapausrikkoksia koskevat säännökset täsmennytyvät. <https://www.finlex.fi/fi/uutiset/264>

Helsingin yliopisto: Tutkimus. <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimus/tutkimusymparisto/tutkimusetiikka>

Hermanson, E. 2012. Parisuhde- ja perheväkivalta. Duodecim terveystieteiden tutkimuskeskus. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=kot00208

Hilli, U. 2018. Huoltoriidat lastensuojelutarpeen arviointiprosesseissa - sosiaalityöntekijän näkökulma. Tampereen yliopisto, sosiaalityön pro gradu-tutkielma.
https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/103559/1527677472_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Huttunen, M. 2018. Persoonallisuushäiriöt. Duodecim terveyskirjasto. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00407

Lönnqvist, J. 2019. Impulssikontrollin häiriöt. Duodecim oppiportti. <https://www.oppiportti.fi/op/pkr01601/do>

Mielenterveysseura: ”Henkinen väkivalta satuttaa sisältäpäin”. <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-elamantilanteet/vakivalta/henkinen-vakivalta-satuttaa-siltapain>

Narsistien uhrien tuki RY. Viitattu 5.11.2019. www.narsistienuhrientuki.fi

Narsistien uhrien tuki ry: Yhdistys. Viitattu 5.11.2019. <https://www.narsistienuhrientuki.fi/yhdistys/>

Narsistien uhrien tuki ry: Tietoa narsismista. Viitattu 5.11.2019. https://www.narsistienuhrientuki.fi/tietoa-narsismista/narsismista_yleisesti/narsismin_diagnosointi_ja_hoito/

Nettiturvakoti: Tunnista väkivalta. Viitattu 23.6.2019 sekä 5.11.2019. <https://nettiturvakoti.fi/tunnista-vakivalta/vakivallan-monet-kasvot/#henkinen-vakivalta>

Ruisma, T. 2018. Erosta selviytyminen ja eron jälkeinen yhteistyövanhemmuus. Tampereen yliopisto, sosiaalityön pro gradu-tutkielma. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/104563/1541691672.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=2342-9151. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta 2018. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 6.10.2019].
Saantitapa: http://www.stat.fi/til/rpk/2018/15/rpk_2018_15_2019-06-06_tie_001_fi.html

Tiihonen, E. 2004. Mielisairaudet ja väkivaltainen käyttäytyminen. Suomen työterveyslääkäriyhdistys. https://www.ebm-guidelines.com/dtk/ltk/avaa?p_artikkeli=ttl00140&p_haku=akuutin

Uusi Suomi 27.1.2014: ”Poikkeuksellinen rikos Suomessa - Professori: ”Ei koskaan aiemmin””. <https://www.uusisuomi.fi/uutiset/poikkeuksellinen-rikos-suomessa-professori-ei-koskaan-aiemmin/d5aa7448-b633-3971-9950-a1a23a0ae91d>

Uusi Suomi 13.6.2018: ”Timo Rätty tuomittiin sittenkin: Sakkoja Hilikka Ahteen syrjinnästä” <https://www.uusisuomi.fi/uutiset/timo-ratty-tuomittiin-sittenkin-sakkoja-hilikka-ahteen-syrjinnasta/10243e9f-4dcc-35ca-a9fb-1673255f542d>

Valtioneuvosto. 2019. Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019: Osallistava ja osaava Suomi - sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161662>

Kuviot

Kuvio 1: Tilastokeskus: Vuonna 2018 perheväkivaltaa kokeneet, aikuiset uhrit. **Virhe.**
Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.

Kuvio 2: Vastauksien kuvaaja kysymykseen 1.

Kuvio 3: Vastauksien kuvaaja kysymykseen 7.

Kuvio 4: Vastauksien kuvaaja kysymykseen 4.

Kuvio 5: Vastauksien kuvaaja kysymykseen 5.

Kuvio 6: Vastauksien kuvaaja kysymykseen 9.

Liitteet

Liite 1: Ilmoitus kyselytutkimuksesta	406
Liite 2: Tutkimuskysymykset	36 Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
Liite 3: Kolmas liite.....	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.

Liite 1: Kutsu kyselytutkimukseen

OSALLISTU TUTKIMUKSEEN

9.4.2019

Tutkimus aiheesta Henkinen väkivalta ero- ja/tai huoltajuusriidoissa

Oletko kokenut henkistä väkivaltaa ero- ja/tai huoltajuusriidoissa?

Olen Laurea ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija, ja teen opinnäytetyötä aiheesta ”Henkinen väkivalta ero- ja/tai huoltajuusriidoissa”. Kaipaisin henkistä väkivaltaa kokeneilta kokemuksia siitä, miten henkinen väkivalta näyttäytyi suhteessa, miten lähipiirin ihmiset ja/tai esimerkiksi viranomaiset suhtautuivat siihen ja mielipiteitä siitä, suhtaudutaanko henkiseen väkivaltaan yleisellä tasolla riittävän vakavasti.

Voit kertoa kokemuksistasi joko alla olevan linkin takaa löytyvässä kyselyssä tai vaihtoehtoisesti vapaamuotoisesti sähköpostitse: iida.s.rekunen@student.laurea.fi

Voit tuolloin vapaasti kertoa oman tarinasi, ja jo pelkkä epäily henkisen väkivallan olemassaolosta nykyisessä tai entisessä suhteessa riittää. Kyselyssä on kaikkiaan kymmenen kysymystä, joista suurimmassa osassa on niin ikään mahdollisuus kertoa vapaasti kokemastaan.

Vastaukset tullaan käsittelemään nimettöminä ja luottamuksellisesti siten, ettei vastaajia voida tunnistaa niistä. Ole myös rohkeasti yhteydessä minuun ylläolevan sähköpostiosoitteen kautta, mikäli sinulle tulee mieleen kysymyksiä tai kommentteja opinnäytetyöhön liittyen.

Tässä linkistä pääset kyselylomakkeeseen <https://fi.surveymonkey.com/r/S7VFTHM>

Vastauksia pyydetään lähetettäväksi viimeistään 30.4.2019

<https://www.narsistienuhrientuki.fi/ajankohtaista/osallistu-tutkimukseen/>

Liite 2: Tutkimuskysymykset

1. Olen sukupuoleltani...
2. Oletko joskus mielestäsi kokenut nykyisen tai entisen kumppanisi kanssa henkistä väkivaltaa?
3. Kerro halutessasi omin sanoin kokemastasi väkivallasta. (avo)
4. Oletko joutunut ero- tai huoltajuusriitojen yhteydessä olemaan tekemisissä viranomaisten (esim. sosiaaliviranomaiset, poliisi, terveydenhuoltohenkilökunta...) kanssa?

5. Nousiko väkivalta esille viranomaisten kanssa toimiessa?
6. Kerro omin sanoin, miten viranomaiset suhtautuivat kokemaasi väkivaltaan. (avo)
7. Koetko joutuneesi ero/huoltajuusriidan tiimoilta henkisen väkivallan tai manipulointiyrityksien kohteeksi?
8. Jos vastasit "kyllä" tai "en osaa sanoa", kerro omin sanoin kokemuksistasi. Henkisen väkivallan "kriteerien" täyttymistä ei edellytetä.
9. Suhtauduttiinko henkisen väkivallan kokemuksiisi mielestäsi riittävän vakavasti?
10. Onko mielestäsi jotain, mitä henkiseen väkivaltaan suhtautumisessa tulisi muuttaa esimerkiksi sosiaaliviranomaisten tai poliisin kanssa asioitaessa? (avo)